

Karavanke

Bundeskanzleramt

Gefördert aus Mitteln der Volksgruppenförderung des Bundeskanzleramtes.

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

Na Koroškem evropsko nogometno prvenstvo narodnih manjšin

STRAN 11

Predsednik Društva Europeada Marko Loibnegger je na Dunaju izročil predsedniku UEFA Alesandru Čeferinu dres reprezentance koroških Slovencev.

/Foto: Europeada Celovec

Da bi videli uniformo nekdanjega avstrijskega cesarja Franca Jožefa I., ne bo treba na Dunaj. Že to jesen si jo bo mogoče restavrirano ogledati na razstavi v Ljubljani. **STRAN 3**

Geopark Karavanke je biser čezmejnega sodelovanja med Koroško in Slovenijo. Leta 2015 je bil še posebno počaščen: pridobil si je naziv Unesco Globalni geopark. **STRAN 9**

Pastirkova domačija v Beli pri Železni Kapli je s 1142 metri nadmorske višine druga najvišje ležeča domačija v občini. Na njej se je in se še vedno govori slovensko. **STRAN 16**

GRILC VOUK ŠKOF

Odvetniška pisarna z bogatimi čezmejnimi izkušnjami

Odvetnik Rudi Vouk je širši javnosti znan predvsem zato, ker je po zaslugi njegove pritožbe prišlo do veljavne ureditve dvojezičnih napisov na Koroškem. Kot odvetnik pisarne Grilc Vouk Škof pa se uveljavlja tudi pred evropskim sodiščem.

Janko Kulmesch

Tema mejnih kontrol med Avstrijo in Slovenijo je tudi tema uradnih srečanj, pri katerih kljub dobri odnosu prihaja do razhajanja med državama. Kot je znano, je Avstrija zaradi pribežnikov leta 2015 uvedla kontrole na mejnih prehodih s Slovenijo in jih odteje podaljšuje, nazadnje sredi letošnjega maja za pol leta. To je avstrijski zunanji minister Alexander Schallenberg ponovno podkrepil tudi na nedavnem obisku pri novem predsedni-

pa je pred kratkim prišlo tudi do razsodbe Evropskega sodišča, ki ugotavlja, da nadaljevanje mejnih kontrol med Avstrijo in Slovenijo od leta 2017 naprej ni skladno z evropskim pravom.

»Zadeva mejnih kontrol je spet enkrat primer, ko se je po dolgem času pravo uveljavilo proti politiki,« poudarja odvetnik Rudi Vouk, predsednik Društva koroških slovenskih pravnikov (DKSP) – društva, ki je od vsega začetka opozarjalo na to, da kontrole niso v skladu z evropskim pravom. Vouk: »Uved-

so jih uvedli, pa so povzročile samo milijonske stroške, ne da bi komurkoli, ki bi hotel priti ilegalno v državo, to lahko preprečile, saj so bile npr. meje z Italijo ves čas odprte. Kontrole pa so škodile ter slej ko prej škodijo dobrim sosedskim odnosom in šikanirajo potnike med Avstrijo in Slovenijo.« Kako populistično je uradno stališče do tega vprašanja, ponazarja tudi naslednji podatek: v prvih mesecih leta 2021 je po izjavi tedanjega avstrijskega notranjega ministra in aktualnega zveznega kanclerja Karla Nehammerja ilegalno prestopilo samo deset prebežnikov. »Stališče zunanjega ministra Schallenberga je ...« – tako Vouk v pogovoru za časopis Karavanke – »smešno, da ne rečem cinično. Slovenija bi morala odločneje reagirati.«

Posebna dinamika po pristopu Slovenije k Evropski uniji

Da je odvetnik Rudi Vouk odlični strokovnjak za ustavno in upravno pravo, je daleč znano daleč čez koroške meje. Ne nazadnje je to dokazal med drugim z uspešnimi pritožbama glede dvojezičnih krajevnih napisov (leta 2001) in uradnega jezika (leta 2000) pri avstrijskem ustavnem sodišču. Osebnost sem prepričan, da bi bilo brez njegove pritožbe vprašanje dvojezičnih napisov še danes odprto, ker je bilo predvsem za koroške in avstrijske predstavnike (ter predstavnike slovenske narodne skupnosti) politično preveč »kočljivo«.

Morda manj znano pa je v širši javnosti, da se Rudi Vouk kot odvetnik pisarne Grilc Vouk Škof uspešno uveljavlja tudi na evropski ravni. Ustanovitelj in »oče« odvetniške pisarne, ustanovljene leta 1979, je Matevž Grilc, nekdanji dolgoletni predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS) ter Voukov predhodnik na čelu DKSP. Na začetku je odvetniške posle vodil sam. Danes deluje razširjena odvetniška družba pod nazivom Grilc Vouk Škof. Ne glede na to, da pisarna v celovški Karfreitstraži od vsega začetka velja

Rudi Vouk in njegova kolegica iz odvetniške pisarne Grilc Vouk Škof Marija Škof na Evropskem sodišču v Luxembourg / Foto: arhiv pisarne Grilc Vouk Škof

Po pristopih k Evropski uniji je za avstrijsko, slovensko ter hrvaško politiko in sodstvo postalo evropsko pravo še bolj relevantno, hkrati pa so se za Rudija Vouka in njegovo pisarniško kolegico Marijo Škof, ki prav tako velja za kompetentno strokovnjakinjo evropskega prava, začeli množiti nastopi pred Evropskim sodiščem v Luxembourgju.

ku slovenske vlade Robertu Golobu ter zunanji ministrici Tanji Fajon. Skliceval se je na vojno v Ukrajini ter na »120-odstotno povečanje nezakonitih prehodov meje v zadnjih mesecih«. Hkrati

ba mejnih kontrol je bila samo izraz golega populizma in nikoli ni prinašala nikakršne koristi. Takrat ko je na višku begunskih migracij leta 2015 največ ljudi prečkalo mejo, kontrol ni bilo. Ko

za kompetentno na področju manjšinskega prava in da ji radi zaupajo ljudje iz slovenske narodne skupnosti, se nanjo radi obračajo tudi pripadniki večinskega naroda. Prav tako se pisarna od vsega začetka posveča strankam iz nekdanje Jugoslavije ter avstrijskim strankam, ki se zavedajo, da je prav Grilčeva pisarna specializirana za pravne primere zlasti v Sloveniji in na Hrvaškem. Še posebno je delovanje odvetniške pisarne Grilc Vouk Škof dobilo dodatno dinamiko, odkar je Avstrija leta 1995 postala članica Evropske unije ter ko se leta 2004 Evropski uniji pridružila Republika Slovenija, leta 2013 pa še Hrvaška. Po teh pristopih k Evropski uniji je postalo evropsko pravo za avstrijsko, slovensko ter hrvaško politiko in sodstvo še bolj relevantno, hkrati pa so se za Rudija Vouka in njegovo pisarniško kolegico Marijo Škof, ki prav tako velja za kompetentno strokovnjakinjo evropskega prava, začeli množiti nastopi pred Evropskim sodiščem v Luxembourgju.

Stara avstrijska taktika

Med uspešne zgodbe Rudija Vouka na področju evropskega prava šteje tudi sodba Evropskega sodišča, izrečena 12. septembra 2019. Šlo je za večmilijonsko kazen, ki jo je izreklo okrajno glavarstvo Murtal na avstrijskem Štajerskem poslovdnji hrvaškega podjetja Brodmont Maksimoviću. To absurdno visoko kazen je okrajno glavarstvo izreklo samo zaradi majhnih formalnih pomanjkljivosti oz. ker je 217 hrvaških delavcev, ki so bili najeti za popravila v štajerski tovarni celuloze Pöls, sicer imelo delovna dovoljenja, niso pa jih imeli pri delu v svojem žepu. Toliko bolj razveseljiva je sodba Evropskega sodišča, da ta absurdno visoka denarna kazen okrajnega glavarstva ni v skladu z evropskim pravom. Sodišče je določilo, da jo je treba znatno znižati, »čeprav je zaradi nepotrebne birokracije še kljub temu previsoka« (Vouk).

Ozadje tega je stara avstrijska taktika: Dunaj skuša povsod, kjer more, z vsemi

močmi uveljavljati svoje državne prednosti, pa čeprav bi moral kot prestolnica članice EU spoštovati evropsko pravo kot nadrejeno »pravilo igre«. Pri tem se zanaša na to, da so procesi v Luxembourgju dolgotrajni. Nadaljnji problem je, poudarja Vouk, da zasebniki in ustanove ne morejo neposredno oddati pritožbe pri Evropskem sodišču. Za pojasnila se lahko na Luxembourg obrnejo samo države ali nacionalna sodišča.

Na koncu pogovora smo vprašali Vouka, kako si razlaga uspešno delovanje odvetniške pisarne Grilc Vouk Škof s pisarnami v Celovcu, Ljubljani, Gradcu in na Dunaju? Njegov odgovor: »Smo pisarna z dolgoletnimi čezmejnimi izkušnjami. Znamo razmišljati v čezmejnih kategorijah in vidimo prednosti ter slabosti obeh pravnih sistemov, tako avstrijskega kot tudi slovenskega.«

In ki ve, kaj pomenijo nacionalne pravne ureditve v Avstriji in Sloveniji z evropskega vidika.

Karavanke

ČASOPIS O ŽIVLJENJU NA OBEH STANEH MEJE

Urednik **Cveto Zaplotnik**
Uredniški odbor: **dr. Karl Hren, direktor Mohorjeve družbe v Celovcu, in Marija Volčjak, odgovorna urednica in direktorica Gorenjskega glasa**

Priloga Karavanke izhaja pri Gorenjskem glasu kot skupni medijski produkt Gorenjskega glasa, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, SI-4000 Kranj, in Mohorjeve družbe v Celovcu – Hermagoras Verein, A-9020 Celovec/Klagenfurt, Viktringer Ring 26, in predstavlja nadaljevanje sodelovanja v okviru čezmejnega projekta Smart Tourist, ki spada v Program sodelovanja Interreg V-A Slovenija Avstrija 2014–2020. Šesta številka Karavank zunaj čezmejnega projekta je izšla 17. junija 2022 kot priloga Gorenjskega glasa številka 48. Naklada 17.000 izvodov, tisk Tiskarsko središče d. o. o. Karavanke so priložene Gorenjskemu glasu in Novicam v Celovcu.

GORENJSKI GLAS (ISSN 0352-6666) je registrirana blagovna in storitvena znamka pod št. 9771961 pri Uradu RS za intelektualno lastnino. Časopis Gorenjski glas je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo RS pod zaporedno številko 324. Ustanovitelj in izdajatelj: Gorenjski glas, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj, direktorica Marija Volčjak, telefon 386 (0)4 201 42 00, e-pošta: info@g-glas.si, spletni časopis www.gorenjski-glas.si.

FRANC JOŽEF I.

Modra cesarjeva uniforma

Da bi videli uniformo nekdanjega avstrijskega cesarja Franca Jožefa I. ne bo potrebno potovati na Dunaj. Že to jesen si jo bo mogoče temeljito restavrirano ogledati na razstavi v Narodnem muzeju v Ljubljani.

Igor Kavčič

V zapisu, ki ga pravkar sprejemate v branje, bo tekla beseda o zelo dobro ohranjeni temno modri polkovniški paradni uniformi, ki jo je nosil cesar Franc Jožef I. in jo hrani Narodni muzej Slovenije v Ljubljani. Cesar je zagotovo ena izmed najpomembnejših zgodovinskih osebnosti ne le v slovenskem, ampak tudi v evropskem in svetovnem prostoru. Najprej Avstrijskemu cesarstvu in nato še Avstro-ogrski monarhiji – torej tudi Slovencem – je vladal od leta 1848 pa do svoje smrti 1916. V Narodnem muzeju, najstarejši muzejski ustanovi v Sloveniji, ki je lani praznovala svojo 200-letnico, so zato še kako ponosni na ta pomemben del vladarske garderobe?

Cesarjeva »delovna obleka«

Uniforma je bila neke vrste cesarjeva vsakodnevna »delovna obleka«, saj je Franc Jožef I. kot monarh velik del svojega javnega življenja preživel v svečanih vojaških oblačilih. Fotografije ga izjemno redko kažejo v kakšni drugi, civilni opravi. Kot vrhovni poveljnik je imel več vrst feldmaršalskih uniform: pohodno (ali delovno) ter gala uniformo, ki jih je izbiral glede na priložnost. Med cesarjevimi oblekami je bilo veliko

Cesar Franc Jožef I. na poroki nadvojvode Karla in Cite Burbonsko-Parmske v Schwarzau, oktobra leta 1911. / Foto: Arhiv Narodnega Muzeja

tudi polkovnih uniform, ki jih je kot imetnik različnih domačih in tujih polkov nosil ob posebnih polkovnih proslavah in drugih priložnostih. Med drugim je nosil tudi uniformo 1. pehotnega polka, kakršna je ta, ki so jo sredi maja predstavili v Narodnem muzeju v Ljubljani. A vendarle, da le ne gre za povsem običajno polkovniško uniformo, med drugim povedo našita ušesca in vrvice za nošnje odlikovanj. Ta so bila namenjena štirim odlikovanjem najvišje stopnje v

Avstro-ogrski monarhiji, kar uniformi daje »cesarsko« veljavo.

Odlikovanja Franca Jožefa I. seveda hranijo na Dunaju, je pa uniforma, na kateri jih je nosil, »spet doma« v Ljubljani. Leta 1969 je bila uniforma s še nekaj sto drugimi predmeti namreč posojena v Pokrajinski muzej Maribor za takratno razstavo Uniforme v zgodovini, kasneje pa je bila tam na ogled tudi na stalni razstavi o oblačilni kulturi. Po 53 letih je spet v Narodnem muzeju, kjer jo bodo javnosti predstavili na razstavi o odlikovanjih na Slovenskem.

Uniforma v muzeju že 99 let

Pristnost uniforme dokazujejo dokumenti. Pred sto devetimi leti, 13. 4. 1913, je Franz pl. Stefenelli iz Gradca, pripadnik cesarske plemiške telesne straže, Kranjskemu deželnemu muzeju, predhodniku današnjega Narodnega muzeja Slovenije, podaril: vojno suknjo cesarja Franca Jožefa I., jermen za njegovo sabljo in tako imenovani porte eppe. Tri mesece kasneje je omenjeni Stefenelli muzeju podaril še cesarjeve vojne hlače.

Da gre prav za cesarjevo uniformo pričajo tudi arhivski dokumenti: podpisani in potrjeni izjavi Franca pl. Stefenellija iz Gradca, zahvalno pismo direktorja Kranjskega deželnega muzeja Josipa Mantuanija in seveda zapisi v inventarni knjigi iz leta 1913. Iz slednje je tudi razvidno, da je omenjeni, ne

glede na to, da je predmete podaril, zanje prejel tudi plačilo. Skupaj za vse predmete je dobil 190 kron, od tega za suknjo 100 in za hlače 25, jermen za sabljo 20 in porte eppe 45 kron. »Če ta podatek povežemo še s tem, da v Mantuanijevem zahvalnem pismu Stefenelliju zasledimo željo darovalca, naj se ta dar zaenkrat ne objavi, nam to odpre nekaj vprašanj. Domnevamo, da je darovalec to obleko dobil v dar od samega cesarja, ker pa je ta bil še živ, najbrž ne bi bilo

kjer je sicer živel, lahko pa, da se je za Ljubljano odločil tudi zato, ker je bil tu rojen,« je ob predstavitvi uniforme povedal mag. Darko Knez iz Narodnega muzeja.

Cesar v uniformi tudi na poroki

Po etiketi v notranosti suknjiča uniforme je bil ta izdelan leta 1907 v znani krojaški delavnici Antona Uzla (Anton Uzel & Sohn) na Dunaju, ki je kot priznanje za kakovost svojih izdelkov nosil tudi naziv dvornega dobavitelja (Hoflieferanta). V Avstriji je ohranjenih več uniform Franca Jožefa I., ki jih je izdelal isti krojač. Za izdelavo suknjiča je bilo

cesarja Karla Franca Jožefa in princese Cite Burbonsko-Parmske v Schwarzau, ki je dobro dokumentirana s fotografijami in celo filmsko kamero. Žal pa ne moremo z gotovostjo trditi, da gre za prav isto uniformo, ki jo danes hrani Narodni muzej Slovenije,« je povedal marko Ličina, poznavalec uniform iz Muzeja novejšje zgodovine.

Uniforma je izdelana iz zelo kvalitetnega blaga. Suknja je zašita iz fine volnene tkanine v temno modri barvi, podloga s svilenim taftom pa je v bež odtenku. Na tako imenovanem ruskem ovratniku je dekorativni trak iz kovinskih niti,

Iz zapisa v inventarni knjigi Kranjskega deželnega muzeja iz leta 1913 je razvidno, da je za kose uniforme, kljub temu, da so bili uradno podarjeni, darovalec zanje prejel tudi plačilo. Skupaj za vse predmete je dobil 190 kron, od tega za suknjo 100 in za hlače 25, jermen za sabljo 20 in porte eppe 45 kron.

uporabljeno najboljšo volneno blago in za podlogo najfinjša svila. Tudi pozlačeni trakovi za oznake činov imajo srebrno in ne cenejše bakrene osnove. O prejšnjem la-

verjetno iz srebra. Enak trak je na spodnjem robu rokavov. Suknja se zapira enoredno s kovinskimi gumbi, ki so verjetno pozlačeni. Trenutno je uniforma v kon-

Jeseni bo uniforma cesarja Franca Jožefa I. predstavljena tudi širši javnosti. / Foto: Tina Dokl

Na polkovniški uniformi so vidni tudi ušesca in vrvice za nošnje odlikovanj.

/ Foto: Tina Dokl

primerno, da bi Stefenelli njegov dar podarjal oziroma prodajal naprej. Morda Stefenelli cesarjeve uniforme zato ni podaril muzeju v Gradcu,

stniku pa največ povedo našita ušesca in vrvice za nošnje odlikovanj. »Enako uniformo je Franc Jožef I. nosil 21. oktobra 1911 na poroki bodočega

servatorsko-restavratorski delavnici Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož, do jeseni pa bo ta ponovno nared za razstavo.

PETER JORDAN

Slovenska ledinska imena je predstavil Združenim narodom

Prizadevanja kartografa Petra Jordana, da je zemljepisnim imenom in njihovi rabi dal znanstveno osnovo, so bila še posebno uspešna v primeru Koroške. Uspelo mu je, da se pri geografskih poimenovanjih, ki so izraz človekove povezanosti s prostorom, upošteva tudi etnična raznolikost na Koroškem.

Janko Kulmesch

Prizadevanje Slovencev za upoštevanje izvornih, slovenskih topografskih označb zavzema v zgodovini slovenskega naroda eno od osrednjih poglavij. Zagovorniki asimilacije oz. protislovenska nacionalistična politika v Avstriji in Italiji so se dobro zavedali pomena topografskih označb za identiteto in emancipacijo slovenskega naroda. Zato tudi njihov odločni boj za nemško geografsko poimenovanje slovenskih naseljenih območij. Na srečo (vsaj na ozemlju

na Koroškem in Štajerskem. Prav tako smo v nekaterih aktualnih primerih še vedno priča naravnost posmehljivega odnosu avstrijskih oblasti do uradnih slovenskih krajevnih označb. Tako je npr. 12. maja 2020 dunajski časopis Wiener Zeitung uradno objavil odločbo avstrijskega notranjega ministra »o ukinitvi mejnega prometa na določenih mejnih prehodih«, v kateri med drugim bemo: Bielschitz Sattel/Sedlo Brelesca (namesto Belščica), Hainisch Sattel/Hanzovo Sedlo (namesto Hajnšattel/Hajnžovo sedlo), St.

iz Šmohorja v Ziljski dolini. Kot otrok ni bil prijavljen k dvojezičnemu pouku, kar danes, kot je povedal v pogovoru za časopis Karavanke, zelo obžaluje. Koroško kot deželo, ki »črpa iz alpsko-slovenskega vrelca ter iz bavarsko-nemškega«, je zavestno začel dojemati, ko se je s starši pri dvanajstih letih preselil na Salzburgsko. Spoznal je, da je slovenski element »bistveni, konstitutivni del koroške kulture«.

Kot poznejši kartograf ter današnji častni predsednik Delovne skupnosti (DS) za standardizacijo zemljepisnih imen v Avstriji (Arbeitsgemeinschaft für Kartographische Ortsnamenkunde-O-KA) je poskrbel, da so slovenska imena upoštevana tudi na uradnih zemljevidih v Avstriji. Martina Rustia-Piko, vodja Slovenskega narodopisnega inštituta (SNI) Urban Jarnik, s katero Peter Jordan plodno sodeluje: »Njegova prizadevanja, da je zemljepisnim imenom in njihovi rabi dal znanstveno osnovo, so bila še posebno uspešna v primeru Koroške. Uspelo mu je, da se pri geografskih poimenovanjih, ki so izraz človekove povezanosti s prostorom, upošteva tudi etnična raznolikost na Koroškem.«

Ne glede na to so bili začetki Jordanove uspešne zgodbe vse prej kot razveseljivi. Poznejši dolgoletni predsednik AKO je že leta 1988 raziskoval pomen zemljepisnih imen in ustvaril znanstveno osnovo za upoštevanje slovenskih krajevnih imen na uradnih avstrijskih zemljevidih. Tedanji predstojnik mu je hotel prepovedati objavo raziskave. Jordan se je obrnil na svojega vrhovnega predstojnika. Ta mu je svetoval, da naj se obrne na drugo ustanovo. Obrnil se je na Avstrijsko akademijo znanosti. Hkrati je tedanji državni poslanec in ustanovitelj dunajskega Centra avstrijskih narodnih skupnosti (CAN) Karel Smolle to problematiko tematiziral v dunajskem parlamentu. Posledica Smollejeve intervencije je bila, da je pristojno (gradbeno) ministrstvo določilo, da je treba na zemljevidih upoštevati tudi uradno priznana slovenska krajevna imena.

Petra Jordana je na predlog predstavnice deželnega manjšinskega biroja Mirjam Polzer-Srienz (četrti z desne) odlikovala tudi dežela Koroška. / Foto: LPD Kärnten/Jannach)

»Sprušujem se, zakaj Koroška ne izkorišča etnične raznolikosti v turistične namene. Potencialni turisti so tudi kulturni turisti, ki bi jih etnično bogastvo gotovo privabilo v deželo ob Dravi.«

slovenske države) niso uspeli, ker so se pomena topografskih označb za narodno identiteto zavedale tudi osebnosti iz vrst slovenskega naroda, med njimi župnik Jakob Aljaž (1845–1927), ki je bil najbolj zaslužen, da je v dobi tekmovanja slovenskih in nemških planinskih društev v Julijskih Alpah ostal Triglav slovenski.

Še posebno hudo so bila (in so deloma še danes) izpostavljena nemškoniacionalnemu posiljevanju avtohtonih slovenskih topografskih imen naseljena področja zamejskih Slovencev

Bartholomäus/Svety Jernej nad Muto (namesto Sveti Jernej), Heiligengeistsattel/Sedlo Svetega (namesto Sedlo Svetega duha). In še bi lahko naštevali, pri čemer so pri krajevnih označbah Bad Eisenkappel/Solcava (namesto Solčava) izpustili slovensko krajevno ime Železna Kapla, pa čeprav je upoštevano tudi v zakonu o krajevnih napisih iz leta 2011.

Uspešna intervencija Karla Smolleja

Toliko bolj razveseljiva so uspešna prizadevanja univ. doc. Petra Jordana, ki izhaja

Vodja SNI Urban Jarnik Martina Rustia-Piko se veseli podelitve Einspielerjeve nagrade Petru Jordanu. / Foto: Gotthardt

Dobro sodelovanje s slovensko stroko

Po zaslugi Petra Jordana, avtorja več kot štiristo strokovnih raziskav, pa etnične raznolikosti na Koroškem niso tematizirali samo v dunajskem parlamentu ter avstrijskih strokovnih gremijih. Kot predsednik DS za standardizacijo zemljepisnih imen v Avstriji je Jordan izkoristil tudi priložnost, da se seznanijo z njo na svetovni ravni – med drugim leta 2017, ko je na konferenci Strokovne skupine Združenih narodov za zemljepisna imena (UNGEGEN) predstavil toponomastiko Koroške oz. projekt Slovenska ledinska in hišna imena. Prvi, ki je v pismu Unesco predlagal, da se priznajo slovenska ledinska imena kot kulturna

dediščina, pa je bil Miro Polzer. To je storil kot vodja izpostave Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo v Ljubljani, direktor inštituta pa je bil takrat Peter Jordan.

Doslej je nastalo devet zemljevidov s slovenskimi ledinskimi in hišnimi imeni, med njimi tudi taki v narečni obliki. Prvi žepni zemljevid, na katerem so ledinska in hišna imena zapisana v narečni obliki, je realiziralo in izdalo Slovensko prosvetno društvo Gorjanci za občino Kotmara vas. Tudi pri drugih osmih zemljevidih, ki so nastali v sodelovanju s SNI Urban Jarnik, so nosilci v glavnem kulturna društva – mdr. iz Sel, Šmarjete v Rožu, Škofič, Šentjakoba v Rožu in z Radiš. Ob vsem tem pa je Peter

Jordan zelo vesel, da je leta 2010 prišlo do sodelovanja s SNI Urban Jarnik ter njegovo vodjo Martino Rustia-Piko.

Na vprašanje, kako uspeva sodelovanje s stroko v Sloveniji, Jordan odgovarja: »Zelo dobro.« Pri tem se zaveda, kako pomemben je skupni projekt na temo harmonizacije imen na meji. »Veliko imen je napačno zapisanih,« poudarja Peter Jordan, prejemnik prestižne Einspielerjeve nagrade leta 2019 ter častne nagrade dežele Koroške (9. marca 2022). In kje vidi deficite na Koroškem? »Sprušujem se, zakaj Koroška ne izkorišča etnične raznolikosti v turistične namene. Potencialni turisti so tudi kulturni turisti, ki bi jih etnično bogastvo gotovo privabilo v deželo ob Dravi.«

Kartograf Peter Jordan / Foto: Gotthardt

DEDIŠČINA

Javornik, vas, ki je ni več ...

Po zaslugi mladega domačina Roka Humerca se je začela razkrivati izjemno zanimiva zgodba nekdanje vasi Javornik, ki je danes ni več, o njej pa pričajo ostanki, skriti pod zemljo. Raziskujejo jih tudi mladi arheologi.

Urška Peternel

Lani so na Slovenskem Javorniku začeli graditi podvoz in povezovalno cesto do obratov podjetja SIJ Acroni. Ob tem pa so našli na zanimive arheološke najdbe, ki so razkrile, da je bilo na tem območju nekoč nekaj povsem drugega kot sedanjí proizvodni obrati in ceste ... Po zaslugi mladega domačina, arheologa Roka Humerca se je začela razkrivati izjemno zanimiva zgodba nekdanje vasi Javornik, ki je danes ni več ...

Imenitna vas Jauerburg

Kot pravi Rok Humerca, vse najdbe, skupaj z ohranjenimi fotografijami in dokumenti, pričajo o tem, da je bila na tem območju nekoč imenitna vas, imenovana Ja-

1633. Kasneje so jo kupili Zoisi, med njimi je bil tudi slavni mineralog, razsvetljenec in mecen Žiga Zois. Takrat je Javornik postal zbirališče domačih in tujih intelektualcev, javorniška graščina pa je tudi skrivnostni kraj dogajanja Linhartove komedije Ta veseli dan ali Matiček se ženi, ki jo je Žiga Zois dal napisati A. T. Linhartu za namene poroke hčere enega izmed svojih zvestih rudarjev na Belščici, navaja Humerca. Velik del svojega življenja je v graščini preživel tudi Žigov brat botanik Karel Zois, ki je po karavanških planinah raziskoval in preučeval botaniko. Zaradi slabega gospodarjenja družine Zois s posestvom in železarskimi obrati so upniki ustanovili Kranjsko industrijsko družbo in graščina ter vsa druga lastni-

dediščine ter posledično kolektivnega spomina na vas, ugotavlja Humerca.

Železarna Jesenice je namreč od leta 1955 naprej postopno skoraj v celoti porušila prvotno vaško jedro Javornika, na območju pa zgradila železarske obrate. Leta 1959 so porušili še javorniško graščino in več kot 15 pripadajočih poslopij. Še zadnji prvotni arhitekturni pomnik nekdanjega Javornika, to je Mulejeva hiša, pa je padel leta 2002.

Kocijan, Kosmač, Mulej

Kot pravi Rok Humerca, obstaja le malo podatkov in fotografij o stavbi; na območju, kjer je stala, je bilo nekoč središče vasi Javornik, pred njo je stal vaški vodnjak. Kdaj so hišo zgradili, ni znano; prvi zapis je iz leta 1754, ko je v hiši živela družina Kocijan skupaj z dvema služabnikoma in pastirjem. Šlo je za svobodnjaško družino, ki je edina v vasi sodila pod gospostvo Bela Peč. Lastniki hiše so se menjavali, okrog leta 1800 se med prebivalci pojavi priimek Kosmač, po katerem se je v začetku 20. stoletja imenovala tudi znana gostilna v Mulejevi hiši. V hišo se je kasneje preselil poštni urad, leta 1946 pa se je v povezavi s hišo pojavil priimek Mulej. Družina Mulej je v pritličju odprla znano mesarijo Mulej. Leta 1970 so Mulejevimi stavbo dokončno nacionalizirali in odvzeli in vanjo naselili delavce Železarne Jesenice. Leta 2002 pa jo je SIJ Acroni za namene makadamskega parkirišča porušil.

Mladi arheologi iskali staro vas

»V času podiranja je bila stavba še vedno krita s starimi keramičnimi bobovci. Impozanten pa je bil tudi njen bogato okrašen portal iz zelenega tufa,« pripoveduje Humerca. Ob zadnjih delih pri gradnji ceste pa se je pokazal prav portal, ki je dal slutiti, da se pod zemljo skriva še marsikaj. Na pobudo Roka Humerca so zato del terenskega pouka študentje z oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v maju izvedli prav na tem območju.

Vas nastala in izginila zaradi železa

Terensko delo je vodila prof. dr. Katarina Katja Predovnik, ki je povedala, da

Mulejeva hiša leta 1912, ko se je v stavbo preselila pošta / Vir: Jeseničan, Foto Pavlin)

V galeriji na prostem na gradbišču ceste je v času arheoloških izkopavanj Petra Alič razstavila stare fotografije Javornika. / Foto: Gorazd Kavčič

Prvotni Javornik (Jauerburg) je bil zelo stara vas, ki je imela od 17. stoletja naprej tudi svojo graščino, v njej pa so živeli pomembni prebivalci z rodbino Zois na čelu. Graščina je tudi skrivnostni kraj dogajanja Linhartove komedije Ta veseli dan ali Matiček se ženi ...

vornik, ki jo je opisal že Valvazor. Vas je nosila ime Jauerburg in od 17. stoletja naprej je imela tudi svojo graščino, v njej pa so živeli pomembni prebivalci z rodbino Zois na čelu. Graščino je rodbina Posarelli (kasneje gospodje pl. Javorniški) zgradila leta

na Zoisovih je prešla pod njevo lastništvo. Takoj po drugi svetovni vojni so Kranjsko industrijsko družbo preimenovali v Železarno Jesenice. To pa je bil tudi začetek konca pestre zgodovine vasi Javornik, njegovih prebivalcev in njegove materialne

Mladi arheologi, tudi Rok Humerca, so iskali ostanke stare vasi. / Foto: Gorazd Kavčič

Vas so sestavljale domačije pri Žvabu, Dežmanu, Klančniku, pri Kemfarju (kovačija), Zoisov (kasneje Sedejev) mlin, domačija pri Šobru, Kosmaču (kasneje Muleju, kjer je bila pošta, zatem pa gostilna in mesar), Jakobu, Kozal in Koniču. Vaško jedro je imelo kamniti vodnjak z litoželezno »šterno«, tlakovano je bilo s prodniki v tehniki mačjih glav.

bodo z delom na terenu skušali dokumentirati tloris stavbe oziroma najti ostanke, ki bi povedali kaj več o hiši, ki je zanimiva v marsikaterem pogledu, tudi zato, ker je stala v jedru nekdanje vasi, tik ob deželni cesti. Zanimive so tudi zgodbe njenih lastnikov.

»Vsak drobec, ki ga najdemo, je dragocen, zlasti za lokalno okolje pa je pomembno, da se ohranja zgodovina območja, na katerem

je zraslo podjetje SIJ Acroni. Lahko bi rekli, da je vas nastala zaradi železa in tudi izginila zaradi njega,« je dejala izr. prof. dr. Predovnikova.

Galerija na gradbiščni ograji

In ker se ne zgodi pogosto, da bi v vas prišli arheologi, so na pobudo vztrajne ohranjevalke dediščine domačinke Petre Alič na gradbišču cest v času arheoloških izkopavanj

postavili začasno galerijo z reprodukcijami dokumentarnih fotografij in drugega arhivskega gradiva o izginuli vasi Javornik. Na ogled so povabili učence okoliških šol ter jim skušali približati arheološka izkopavanja in jim razvneti domišljijo z razmišljanjem o tem, kako je bila nekdanj videti Mulejeva domačina in celotna vas Javornik in tudi na ta način ohraniti spomin na vas, ki je ni več ...

LJUDSKO IZROČILO

Rajže po poteh triglavskih pravljic ...

... vabijo v svet vaških posebnosti in bajeslovnih bitij, ki odstirajo pravljico starih šeg in navad, domislic, pregovorov in vraž. Skoraj dve uri dolga pot iz Mojstrane na Dovje v Zgornjesavski dolini je primerna za otroke in odrasle.

Suzana P. Kovačič

Leta 1999 je Marsel Gomboc, glasbenik in gledališčnik iz Mojstrane, po tretji knjigi Triglavskih pravljic Mirka Kunčiča priredil knjižno besedilo in pripravil gledališko predstavo Skrivnost Bvaščeve jame. Po nekaj ponovitvah v domačem kulturnem domu na Dovjem so predstavo istega leta konec avgusta v okviru Aljaževih dni odigrali na prostem v Vratih. »Z ženo in režiserko predstave Leono sva po odličnem odzivu občinstva prišla na idejo, da bi pravljice morale še večkrat med ljudi, in sicer v naravnem okolju. Ko so se začele priprave na delavnice v okviru Celostnega programa razvoja podeželja in obnove vasi Dovje, ki ga je vodila Cirila Rabič

Kosmač, so tudi iz mojstranske šole in od krajanov prihajale pobude, da se Triglavske pravljice vključijo v razvojni program, kar se je tudi zgodilo in tako so nas obiskovalci pred točno dvajsetimi leti lahko prvič videli na različnih lokacijah Dovjega in Mojstrane. Eno prvih predstav smo odigrali na zaključku drugih Kekčevih dni leta 2003, do zdaj se je nabralo že skoraj 350 predstav,« je povedal Gomboc. Kot je poudaril, želijo še naprej ohranjati del bajeslovja, legend in resničnih dogodkov iz teh krajev in jih na zanimiv in kakovosten način približati obiskovalcem, hkrati pa predstaviti zatajenega pisca Mirka Kunčiča, ki je tu živel in ustvarjal. »V njegovih zgodbah, ki jih interpretirajo odlični igralci v vlogah pravljicnih, pa tudi

resničnih likov iz preteklih časov, se skriva ljubezen do preprostega kmečkega človeka, jezika, izročila in domače vasi.«

Nastopili pred zaslužnim papežem Benediktom XVI.

Ime in vsebina Rajž po poteh triglavskih pravljic so avtorsko zaščiteni in vpisani v register Avtorske agencije za Slovenijo. Še živeča hči Mirka Kunčiča Marjanca Lešer je namreč dovolila uporabo očetovih zapiskov, tekstov in knjig, dramatisacijo za gledališki oder in pravljico pot avtorju Marselu Gombocu in občasno s sorodniki tudi pride na obisk k pravljicarjem v kraje pod Triglavom. »Radi bi, da bi nas uvrstili še v register nesnovne kulturne dediščine, kakovost uprizoritev dokazujejo tudi

Pravljicar Bukovnik in Žilijeva Anca / Foto: Janez Vrzel

priznanja, odzivi obiskovalcev in odzivi strokovne javnosti.« Rajže po poteh triglavskih

pravljic trajajo skoraj dve uri, načeloma jih vedno izvajajo samo v domačih vaseh, z

nastopom pa se na povabilo odzovejo tudi na kakšnem planinskem taboru v Vratih. »Najlepše doživetje pa je bilo, ko smo pravljicarji nastopili pred zaslužnim papežem Benediktom XVI. v Vatikanu leta 2016 in v izvornih kostumih vzbujali pozornost in radovedne poglede v Sikstinski kapele, v domu Slovenica, San Marinu, na gostovanjih v Nemčiji ...« se spominja Gomboc, v vlogi pravljicar Bukovnik. A kot rad tudi sam poudari, najbolj pridejo do izraza doma, v naših krajih.

Nabriti Gregec, veseli Kraguljež ...

Na rajžah obiskovalci srečajo nabritega Gregca, resnicoljubnega Nejča z Belce, skrivnostnega gorskega škrata, vsevedno padarico in zeliščarko Žilijevo Anco,

Romar, dobrodošel na Brezjah

Marsikdo pozna Gorenjsko zaradi Brezij, prijetne gorenjske vasi in največjega in najbolj znanega Marijinega romarskega središča z magično podobo Marije Pomagaj in velikim Muzejem jaslic, ki mu v Srednji Evropi ni para.

Na Gorenjskem leži veliko zanimivih in daleč naokoli poznanih krajev: zaradi naravne enkratnosti, kulture, zgodovine in osebnosti, ki so v njih začele življenje, in tudi zaradi krščanske tradicije tu in v celotni deželi živčega naroda. Eden takih so Brezje, položene na ravan pod Karavankami in obkrožene z dolinsko zajedo Save in Peračice. Zgodovina pravi, da je bila vas prav zaradi lege in rodovitne zemlje kmalu poseljena. Dokaz so prazgodovinski in rimski grobovi v njeni okolici. Ime naj bi dobila po brezjah, po drugi verziji pa po najstarejšem delu vasi Brežice. Pred več kot dvesto leti pa so se Brezje začele razvijati v največje in najbolj znano Marijino

romarsko središče na Slovenskem. V njej sprejmejo vsakega romarja odprtih rok in src, s frančiškanskim pozdravom: Mir in vse dobro.

»Brezje so med romarskimi kraji ali, kot tako lepo povemo po domače, božjimi potmi nekaj posebnega. Na večini romarskih krajev je na začetku čudež ali vsaj legenda, ki opisuje nevsakdanje in nenavadne začetke božje poti. Na Brezjah ni nič podobnega. Začelo se je z zaupanjem ljudi v Marijino varstvo in pomoč, nadaljevalo pa se je z uslišanji, ki so jih ljudje doživljali na tem svetem kraju. Mislim, da lahko rečemo, da je Marija Pomagaj na Brezjah izraz vere ljudi in Božjega odgovora na njihovo

vero. Brezje so polne čisto osebnih zgodb, o katerih najbrž nikoli ne bo pripovedovala nobena knjiga o Mariji Pomagaj in Brezjah,« je leta 2019 zapisal msgr. Stanislav Zore, ljubljanski nadškof metropolit in več let tudi gvardijan frančiškanskega samostana na Brezjah.

Brezje izžarevajo posebno energijo. So kraj miru, molitve, premišljevanja, tudi prošenj, upanja in zahval ter uživanja v naravi. Pa naj gre za sprehod po parku miru s Kolmanovo skulpturo Svete družine in križem, ki ponoči sije wv temo, za postanek pred spomenikom pokojnega svetega papeža Janeza Pavla II., ki je leta 1996 med obiskom Slovenije najprej obiskal Brezje, obisk bazilike, posvečene svetemu Vidu, ki je bila zgrajena leta 1800, ali za postanek v tišini samostanskega dvorišča z Vurnikovo kapelo Frančiška Asiškega. Arhitekturno umetniški par France in Helena Vurnik iz bližnje Radovljice sta trajno zaznamovala tudi zunanost brezjanske »male« bazilike. Tudi ta častni naziv ji je leta 1989 podelil papež Janez Pavel II. Kdor pa želi o Brezjah zvedeti še kaj več in odnesti s seboj pravi brezjanski spominek, mu pomaga Romarski urad nasproti parkirišča. Posebno pozornost pa zaslužita dva brezjanska bisera: kapelica Marije Pomagaj z milostno podobo Marije z detetom v naročju in Muzej jaslic. Marijo je slikar Leopold Layer leta 1814, po nekaterih virih tudi prej,

Milostna podoba Marije Pomagaj z Brezij je najbolj razširjena slika med Slovenci. Romarji pred njo, kjerkoli je na ogled, prižigajo svečke prošenj, zahval, veselja, upanja.

naslikal tako doživeto, tako blizu človeškim očem in srcu, da jo je slovenski človek vzel za svojo. Trajno pa se vtisne v spomin tudi romarju od drugod. To je materinsko topla slika Marije z Jezusom v naročju, ki z očmi prijazno spremlja obiskovalca od prihoda v kapelico do odhoda iz nje. Muzeju jaslic, ki je bil leta 2016 obnovljen in povečan, v Srednji Evropi ne najdemo enakega. V njem je 450 primerkov jaslic iz 73 držav. Med ogledom muzeja zve obiskovalec o jaslicah, njihovem nastanku, slogih, pomenu in materialih, iz katerih jih izdelujejo, vse. Razstavljene jaslice, med katerimi so tudi primerki s Koroške, so tudi izraz neskončne ustvarjalnosti tako šolanega kot preprostega človeka.

Pogled na baziliko skozi Kolmanovo skulpturo Svete družine.

Foto: Gorazd Kavčič

Foto: Jože Koštnjek

ROMARSKI URAD
BREZJE

Informacije:

Romarski urad Brezje,
Brezje 72, 4243 Brezje
T: 04 537 07 00,
www.marija.si, info@marija.si

Bazilika Marije Pomagaj
je odprta vsak dan
od 6. do 19. ure.

Urniki svetih maš:

Ponedeljek–petek:
7.00, 8.30, 10.00 in 18.00
Sobota:
7.00, 8.30, 10.00, 16.00 in 18.00
Nedelja:
7.00, 8.30, 10.00, 11.30,
16.00 in 18.00

Rajže po poteh triglavske pravljice načeloma vedno izvajajo v domačem okolju.
/ Foto: Janez Vrzel

prijazno Kajžn'kovo Minko, veselega Kragulježa, strašljivega Škompnika, nekdanjega vojščaka, samotarja in dobrovoljneža puščavnika Sabljico. Če dobro prisluhnete, lahko iz Večernic slišite petje žarkžena. Zanimiva in poučna pot, ki ni namenjena samo otrokom, včasih še celo bolj odraslim. »Vsak potok, vsako drevo, vsaka skala,

grmovje ali stezica bi lahko povedali svojo zgodbo, na rajžah jih boste odkrivali in slišali nekaj od teh, ki smo jih odtegnili pozabi.«

Leona in Marsel Gomboc presta zraven vseh dvajset let, v predstavah pa je do danes sodelovalo 53 igralcev, nekateri od njih v več različnih vlogah. Gre za odlično zasedbo Dovškega odra, kar nekaj njihovih

odraslih članov se ponša za Linhartovimi priznanji za dosežke na gledališkem področju. »Različni Gregci so začeli nastopati že s šestimi, sedmimi leti, in dokler niso preveč zrasli, so odigrali med osemdeset in sto predstav.« V svojih vrstah imajo tudi enega najboljših amaterskih igralcev v Sloveniji, večkrat nagrajenega Ivana Berlota

Nabriti Gregec in puščavnik Sabljica / Foto: Janez Vrzel

- Taubija. »Koronsko obdobje nas je skoraj čisto ustavilo, vendar vztrajamo in na leto za vnaprej dogovorjene skupine odigramo okoli 15 predstav.«

Ponosni tudi na unikatne poslikave

Akadska slikarka Špela Oblak z Dovjega je porisala gospodarska poslopja in hiše na Dovjem in v Mojstrani,

vse v povezavi s triglavske pravljice in do skoraj vseh vas popelje na poti pravljicar Bukovnik.

»Ker Triglavskih pravljič Mirka Kunčiča skorajda ni bilo več moč nikjer kupiti, v knjižnicah pa so bili redki izvodni vedno v obtoku, do ponatisa pa ni prišlo, so pa izpod peresa domačinov Metke Kern Trček in Franceta Voge

po predlogi Mirka Kunčiča leta 2018 izšle Triglavske pripovedke, ki so na voljo v Slovenskem planinskem muzeju v Mojstrani. Štirinajst pripovedk, vsaka strnjena na eni strani knjige, dodatno odkrivajo tančico skrivnosti naših krajev in bogato zgodovino dogodkov, bajeslovja in pripovedništva pri nas,« je sklenil Marsel Gomboc.

ODKRIJ KOŠČEK RAJA

Kaj pomeni slogan Odkrij košček raja? To je poziv, da najdeš čas, da zbereš pogum, za izziv, za nekaj novega, da se zopet počutiš svobodnega, to je poziv, da odkriješ Tržiško! Košček raja je za vsakega posameznika nekaj drugega. Za nekoga je to čudovit razgled, za drugega vzpon z gorskim kolesom, ali pa prijazen nasmeh domačina, spet za nekoga tretjega uživanje na kulturnem dogodku, ali pa okušanje lokalnih specialitet. Na koščku raja se počutiš dobro, brez meja v naravi, kulturi in v glavi. Poznaš občutek, ko imaš vsega dovolj in se želiš umakniti na kraj, kjer je vse lepše? Le tam si sproščen, ni hitenja, ni stresa, ni budilke in ni telefona, ki bi ti krojil vsako minuto tvojega življenja. Ta kraj je zate in za mnoge Tržiško. Odkrij košček raja na severu naše domovine, kjer vrhovi najdaljše slovenske gore Košute podajajo roko sosedi Avstriji, kjer se v zgodovinskem mestnem jedru Tržiča, Tržiška Bistrica in Mošenik združita v eno, kjer tudi najmanjši podeželski zaselek skriva svoj unikatni »zaklad,« ki ga lahko odkriješ tudi ti. Sam, v paru, poslovno, z družino ali prijatelji, tukaj si in je dobrodošel vsak! Čas, ki ga boš namenil odkrivanju tržiškega koščka raja, bo zagotovo ostal nepozaben.

RAZNOLIKA TRŽIŠKA DOŽIVETJA

Raznolikost je beseda, ki pritiče Tržiškemu koščku raja. Tukaj vsak najde nekaj zase, od preprostih pohodniških poti, do zahtevnih plezalnih podvigov, od ležernega kolesarjenja po ravninskih tematskih poteh, do vrtoglavih gorskih spustov z vršacev. Če so trdna tla zate le ena izmed opcij, tukaj lahko dopoldne s padalom kraljuješ nebu in se popoldne spustiš v temno podzemlje Šentanskega rudnika. Tudi paleta agregatnih stanj ti je na voljo, saj se marsikje še dolgo v poletje zadržujejo zasneženo-ledene zaplate, medtem, ko je manj ekstremnim raziskovalcem na voljo sproščanje ob mnogih potočkih in rečicah Tržiškega.

(BREZPLAČNA) VODENJA PO TRŽIŠKEM V JULIJU IN AVGUSTU

Vodenje	Termin	Ura začetka	Zbirno mesto	Cena
Dovžanova soteska	vsak ponedeljek	10:10	Vstopna točka v Dovžanovi soteski	brezplačno
Staro mestno jedro Tržiča	vsak ponedeljek	12:10	Pri skulpturi Zmaja iz petelinjega jajca	brezplačno
Šentanski rudnik	vsak petek	10:20	Na Lajbu – Podljubelj 287a	brezplačno
Koncentracijsko taborišče Ljubelj	vsak petek	12:05	Pri spomeniku Obtožujem, pred gostiščem Karavla 297	3 €
Ruševine gradu Altgutenberg	vsak četrtek	10:00	Pri kapelici sv. Jurija pod Vilo Bistrica	brezplačno
Peka flike v Kurnikovi hiši	vsak ponedeljek	12:50	Pri Kurnikovi hiši v Tržiču	odrasli: 5 € otroci: 3 €

Turistično promocijski in informacijski center Tržič (TPIC)
Trg svobode 18, 4290 Tržič
T: 04 597 15 24 • M: 051 627 057
informacije@trzic.si • www.visit-trzic.com

ČEBELARSKI MUZEJ

O izjemnem svetu čebel in čebelarjih, ki skrbijo zanje

Čebelarški muzej v Radovljici odstira izjemen svet čebel in slovenskega čebelarstva, saj se že več kot šestdeset let ukvarja z zbiranjem, ohranjanjem in promocijo kulturne dediščine čebelarstva. Nova, sodobna razstava obiskovalcem približa zapuščino svetovno znanih čebelarjev in opominja na pomen ohranjanja čebel in zdravega okolja zanje.

Marjana Ahačič

Čebele ter odnos med človekom in čebelo ima v slovenski tradiciji in sodobnosti poseben prostor, slovensko čebelarstvo pa odlikuje večstoletna in svetovno znana tradicija, poudarjajo v Čebelarškem muzeju v Radovljici. Da je tako, pričča tudi dejstvo, da je bil 20. maj, rojstni dan slovenskega čebelarja Antona Janše, leta 2017 razglašen za svetovni dan čebel.

V muzeju, ki ima tako kot Mestni muzej prostore v graščini v starem mestnem jedru Radovljice, je najprej

predstavljena biologija kranjske sivke, njena umeščenost v prostor in grožnje, ki ji pretijo v naravi. V drugem delu se razstava posveti čebelarški preteklosti, razvoju čebelarškega orodja in opreme ter znamenitim poslikanim panjskih končnicam. Zadnji del je namenjen slovenskim čebelarjem in trgovanju s kranjsko sivko. V muzeju so predstavljene tudi obrti, povezane s čebelarstvom.

Posebno mesto med čebelarji ima tako v čebelarškem svetu kot na razstavi Anton Janša, med najbolj zanimivimi razstavnimi eksponati pa

je vsekakor opazovalni panj z živimi čebelami, ki si ga je mogoče ogledati od maja do oktobra.

Razstava je podprta z video vsebinami in interaktivnimi točkami za vse generacije, ob tem pa so posebne interaktivne točke namenjene otrokom, ki svet čebel lahko spoznava na doživet in zabaven način.

Bogata muzejska tradicija

Prvi začetki Čebelarškega muzeja segajo v leto 1925, ko je na poziv čebelarja in urednika Slovenskega čebelarja Avgusta Bukovca k zbiranju

Nova razstava v Čebelarškem muzeju je zasnovana celostno in interdisciplinarno, s poudarkom na sodobni interpretaciji z več interaktivnimi vsebinami. / Foto: Gorazd Kavčič

Dr. Petra Bole, direktorica Muzejev radovljiške občine in avtorica nove stalne razstave v Čebelarškem muzeju / Foto: Gorazd Kavčič

čebelarškega gradiva Čebelarško društvo za Slovenijo sprejelo sklep o ustanovitvi muzeja. Muzej je nato vrata obiskovalcem odprl leta 1959.

Posodobitev in dopolnitev je stalna razstava dočakala leta 1973 ob dvestoti obletnici smrti Antona Janše. Muzej je takrat pridobil dva nova razstavna prostora in dopolnil ter obnovil stalno razstavo. Uveljavljanje muzeja na tujem se je začelo z mednarodnim simpozijem o čebelarških muzejih in zgodovini čebelarstva, ki je bil leta 1977 v Freiburgu. K uveljavljanju je pripomogla tudi potujoča razstava panjskih končnic, ki vse od leta 1978 (dopolnjena in prenovljena 2001) gostuje doma in v tujini.

Privlačna pridobitev muzeja je bil leta 1977 postavljen panj z živimi čebelami, za katerega je dobrih 25 let skrbel vzrejevalec Ciril Jalen. Naslednje leto je muzej pridobil sobo o apiterapiji, ki jo je opremil Biotični center Medexa. Prenovljena in dopolnjena stalna razstava s poudarkom na avtohtoni rasi čebele, panjskih končnicah in

pomembnih čebelarjih in čebelarških piscih je bila odprta leta 2000.

Živeti skupaj. O čebeli in človeku

Od lani se muzej lahko pohvali z novo, sodobno stalno razstavo z naslovom Živeti skupaj. O čebeli in človeku. »Vloga muzejev v sodobni družbi se spreminja, tako kot se družba sama. Njihovo glavno jedro ostajajo zbirke, ki pa morajo postati bolj dinamične, interaktivne, saj se le na tak način omogoča aktiven prenos znanja,« poudarja direktorica Muzejev radovljiške občine dr. Petra Bole, tudi avtorica te nove, nedavno tudi z Valvasorjevim priznanjem nagrajene stalne razstave, ki so jo odprli lani ob svetovnem dnevu čebel.

Razstavo dopolnjuje tudi s fotografijami bogata knjiga z enakim naslovom; izšla je v slovenskem in angleškem jeziku.

Ogroženi opraševalci

Kot še pojasnjuje avtorica, je stalna razstava zasnovana celostno in interdisciplinarno ter sloni na

treh stebrih – dediščini, doživetju in izobraževanju. Poudarek je na sodobni interpretaciji muzejskih predmetov z več interaktivnimi vsebinami, cilj postavitve pa je omogočiti širši pogled na dediščino čebelarstva s sodobno globalno problematiko – predvsem čebele kot ogrožene vrste, kar lahko vpliva na prihodnost človeka, poudarja Petra Bole.

In prav z mislijo na globalno problematiko ogroženosti čebel in posledično drugih vrst so se v muzeju to pomlad lotili še enega aktualnega projekta, ki je vsebinsko nadaljevanje razstave in nosi naslov Svet opraševalcev. Predstavlja zanimiv in raznolik svet opraševalcev ter razlaga medsebojne odnose med opraševalci in rastlinami, ki jih ti oprašujejo. Sestavljen je iz knjige, katere avtorji so dr. Petra Bole, Ivan Esenko in dr. Andrej Šalehar, razstave ter interaktivnih vsebin in delavnic, opozarja pa na ogroženost opraševalcev, ki jih vsaj delno potrebujejo kar tri četrtnine poglavitnih rastlinskih vrst.

ODKUP - POSEK - SPRAVILO IN PREVOZ LESA

ODKUP BIOMASE

051 358 368 WWW.MEGALES.SI

GEOPARK KARAVANKE

Biser čezmejneg sodelovanja

Na začetku je bila čezmejna Delovna skupnost »Dežela pod Peco/ Petzenland«, danes se imenuje Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje Geopark Karavanke (www.geopark-karawanken.at). V vsakem primeru pa gre za območje, ki je vredno obiska.

Janko Kulmesch

Bilo je konec aprila 2004, le nekaj dni pred vstopom Republike Slovenije v Evropsko unijo (EU). Pripravljala so se številne slovesnosti ob tem zgodovinskem dogodku, o dogodku, ki je bil med drugim tudi v znamenju odprtega čezmejneg povezovanja. Še posebej je odmeval vstop Slovenije v Evropsko unijo v pliberški in mežiški regiji, kjer so čezmejno sodelovanje gojili že v času, ko dežela na sončni strani Karavank še ni bila samostojna država. Z razglasitvijo samostojne Slovenije ter njenim

za Delovno skupnost »Dežela pod Peco/ Petzenland«, županja in župani obmejnih občin na obeh straneh meje pa so jo takoj aktivno podprli. Pod njeno streho so se združile avstrijske obmejne občine Suha, Pliberk, Bistrica pri Pliberku in Globasnica ter slovenske obmejne občine Dravograd, Prevalje, Ravne na Koroškem, Mežica in Črna. Pogodbo o sodelovanju so slovesno podpisali župani omenjenih občin ter podbudnika Jurij Mandl in Vladimir Smrtnik v okviru slovesne prireditve na mejnem prehodu Mežica (Reht) ter ob navzočnosti tedanjih par-

pod Peco«, so se še pridružile občine Sele, Železna Kapla, Galicija, Žitara vas in Labot (Lavamünd) iz okraja Wolfsberg. S tem se je območje Geoparka razširilo na 53.000 prebivalcev. Leta 2013 je Geopark Karavanke postal član Evropske in Svetovne mreže geoparkov, ki trenutno vključuje 177 geoparkov iz 46 različnih držav. Leta 2015 je bil Geopark Karavanke, katerega kot direktor zelo angažirano, transparentno in uspešno vodi Gerald Hartmann, pranečak znamenite pesnice »z libuškega puela« Milke Hartman, še posebej počaščen: pridobil si je laskavi naziv »Karavanke UNESCO Globalni Geopark«.

Na osnovi izjemne dediščine ima Geopark Karavanke v svoji konvenciji zapisane štiri poglobitvene cilje: ohranjanje in varstvo geoloških in naravnih virov, kulture in kulturne dediščine na območju njegovih članov; osveščanje, informiranje in izobraževanje o Geoparku Karavanke; splošno čezmejno sodelovanje ter gospodarski razvoj Geoparka Karavanke, med drugim preko naravnega turizma. Geopark Karavanke se ponša z izjemno geološko in geomorfološko dediščino, ki ni pomembna samo na državnem nivoju, ampak tudi v evropskem in svetovnem merilu. V svetovnem merilu izstopajo med drugim:

- nahajališče karnijskih morskilij v dolini potoka Helene, ki je eno od treh najbogatejših nahajališč v Evropi;
- rudnik Mežica kot eno od petih območij svinčevo-cinkovega orudjenja tega tipa v svetu;
- nahajališče wulfenita v Mežici kot najbogatejše nahajališče v Evropi in eno najbolj znanih v svetu;
- Obirske jame, kot najlepše naravne kapniške jame v Avstriji, ki so jih naključno odkrili pri odkopavanju svinčevo – cinkove rude;
- pobočje temno sive blazinaste lave v Obirski soteski, ki dokazujejo nekdanje delovanje vulkanske aktivnosti;
- številni izviri mineralne vode na območju prelomne cone med Jezerskim in Železno Kaplo;
- Podkanjski slap/Wildensteiner Wasserfall v Galiciji/Gallizien, ki je eden najvišjih prosto padajočih slapov v Evropi;

Ob sončnem vzhodu na Košuti / Foto: Piotr Skrzypiec

Geopark Karavanke je postal član Evropske in Svetovne mreže geoparkov, Leta 2015 je pridobil laskavi naziv »Karavanke UNESCO Globalni Geopark«.

članstvom Evropske unije pa so se okvirni pogoji za čezmejno sodelovanje dokaj izboljšali.

Pomena pristopa Slovenije k EU so se zavedali tudi slovenski občinski odborniki iz pliberške regije skupaj z deželno Enotno listo (EL). Še posebej velja to za tednjega mestnega svetnika občine Pliberk Jurija Mandla, ki je bil pristojen med drugim za čezmejno sodelovanje, in tednjega predsednika deželne EL Vladimira Smrtnika. Dala sta podbudo

lamentarnih predsednikov Andreasa Khola oz. Boruta Pahorja. Zvečer pa so pristop Slovenije k EU in ustanovitve DS »Dežela pod Peco/ Petzenland« pozdravili na slavnostni prireditvi deželne in pliberške EL.

Karavanke UNESCO Globalni park

Leta 2011 je prišlo do temeljite preusmeritve, iz DS »Dežela pod Peco/ Petzenland« je nastal Geopark Karavanke. Občinam, ki so sodelovale že pri ustanovitvi DS »Dežela

Ogled mežiškega rudnika s kajakom / Foto: Tomo Jeseničnik

Gerald Hartmann, direktor Geoparka Karavanke

/ Foto: arhiv Geoparka

• premogovnik na Lešah kot eden največjih in najsodobnejših premogovnikov tedanjega časa v Sloveniji, ki je z rudo oskrboval najpomembnejše železarnice v Evropi.

Kaj govori proti razširitvi Geoparka?

Osrednja informacijska centra Geoparka Karavanke sta »Svet geologije« v Železni Kapli in »Podzemlje Pece« v Mežici, ki ponuja doživetje podzemlja s kolesi ali kajakom. Za najmlajše obiskovalce je pred info-centrom urejen »Doživljajski park« in »Sprehod skozi geološki čas«, v rudniku pa iskanje »Bergmandlčeva zaklada«. V info-centru »Svet geologije« dobijo obiskovalci vse informacije

s pomočjo »Geopuls mize«, v geološko preteklost pa se preselijo s pomočjo »Geološke ure«.

Na območju Geoparka Karavanke so bile in se še urejajo številne interpretacijske točke. Urejene so mdr. na mestih, kjer je že postavljena osnovna informacijska infrastruktura (planinske kočice, opuščene šole, muzeji, ...) s ciljem, da se z ureditvijo dodatne infrastrukture posega čim manj v naravo. Na Peci se ob zgornji postaji gondole uresničuje tudi »GEO.DOM Geopark info-center« s panoramsko restavracijo.

Formalno-pravno deluje Geopark Karavanke kot Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje (EZTS). Marsikdo se sprašuje, zakaj

niso v združenje vključene tudi slovenske občine Jezersko, Tržič in Solčava, saj neposredno mejijo na Železno Kaplo in bi lahko, tako kapelški podžupan Franc-Jozef Smrtnik v stališče za Karavanke, še bolj obogatile območje Geoparka. Župan občine Jezersko Drejc Karničar je v pogovoru s Karavankami odgovoril: »Bili smo prepoznani. Zato smo vse tri občine in občina Predvor še enkrat zaprosile za članstvo. Odgovor je bil negativen, to baje iz formalnih razlogov.«

Neglede na to se zastavlja vprašanje: kaj govori proti razširitvi Geoparka? Ustanove, ki sicer upravičeno velja za biser čezmejneg sodelovanja med Koroško in Slovenijo.

ČEZMEJNO SODELOVANJE

K sosedu po znanje in izkušnje

Nad dvajset let že traja sodelovanje Srednje šole Biotehniškega centra Naklo iz Strahinja s sorodnimi šolami na avstrijskem Koroškem. Maja so podaljšali sodelovanje še za tri leta.

Jože Košnjek

Že v zadnjem desetletju preteklega stoletja so v Biotehniškem centru Naklo in v njegovi Srednji šoli spoznali, da zapiranje za šolske ograje ne prinaša napredka, ampak je treba pogledati tudi k sosedu, če morda zna on določene reči narediti bolje, enostavneje, ceneje. Avstrijska Koroška je bila najbližja in najbolj primerljiva, predvsem pa znana po dobrih rešitvah. Tako se je začelo projektno ali povsem spontano sodelovanje s Kmetijsko zbornico Koroške, v kateri imajo slo-

pri Celovcu in Drauhofen iz okolice Špitala ob Dravi. Šole, ki imajo v osnovi precej sorodne izobraževalne programe s področja kmetijstva, varovanja okolja, gozdarstva in drugih dejavnosti, na koroški strani pa tudi s področja ekonomike oziroma vodenja gospodinjstva, oskrbe na domu, kuhanja in strežbe, so se v šolskem letu 2011/2012 odločile narediti v medsebojnem sodelovanju korak dlje: izmenjava dijakinij oziroma dijakov. Že v naslednjem šolskem letu so prve dijakinje iz Strahinja odšle na Koroško, sosedje pa so prišli na Go-

zlasti na koroški strani, še niso prestopili državne meje ali za Slovenijo sploh še slišali niso. Če pa so, pa pogosto več slabega kot dobrega. Doma so bili vajeni bivanja v šolskem internatu, na Gorenjskem pa so morali stanovati pri družinah. Tudi dijaki z naše strani so na izmenjavah bivali v internatih – in to je bila tudi zanje neznanost. Težava je bilo tudi sporazumevanje, vendar so mladi znali najti rešitev. Za večino Korošcev je bilo bivanje v Sloveniji tudi prvo srečanje s slovensčino.

Če si kdo lahko pripne kolajno za primer uspešnega sodelovanja šol iz dveh sosednjih držav, so to ravnateljica Srednje šole Biotehniškega centra Naklo Andreja Ahčin in njeni sodelavki Monika Rant in Veronika Gorjanc ter mnogi učitelji in mentorji s strahinjske šole.

»Sprva je bilo res težko, vendar smo vztrajali, ker smo bili prepričani, da znanje ne pozna meja, da mladi hitreje kot starejši premagujejo predsodke in da je tako sodelovanje pomembno tudi zaradi spoznavanja Slovenije, našega načina življenja in seveda jezika. Znanstva, sklenjena med šolanjem, lahko pridejo prav kasneje, v poklicnem in zasebnem življenju. V šolskem letu 2013/2014 smo dali sodelovanju trdnejšo osnovo. Podpisali smo prvo pogodbo o medsebojnem sodelovanju in v njej določili, kako bo potekalo sodelovanje tudi po finančni plati, kar je bilo pomembno, saj projekt, ki smo ga imenovali Na skupnih poteh, nima drugega finančnega vira. Njegovo uresničevanje je izključno na bremenih treh šol. Leta 2017 smo sodelovanje podaljšali, danes, 9. maja, pa po dveh letih

Predstavniki šol in gostje po svečanem podpisu pogodbe / Foto: Jože Košnjek

premoru zaradi korone sodelovanje podaljšujemo še za naslednja tri leta. V teh letih so šole sodelovale tudi na drugih področjih, na primer na dnevih odprtih vrat, sejnih, mednarodnih festivalih in drugih prireditvah. Danes nismo zgolj partnerji, ampak tudi prijatelji,« je na dan podpisa nove pogodbe v parku izobraževalnega centra Ehrental, ki domuje v gradiču v severnem predmestju Celovca, povedala ravnateljica Srednje šole Biotehniškega centra Naklo Andreja Ahčin. Na res prijetni slovesnosti so predstavniki strahinjske šole partnerskima šolama iz Ehrentala in Litzlhofa podarili spominski knjigi z vtisi, ki so jih zapisali dijaki, ki so bili na izmenjavi v Strahinju, gostitelji iz Ehrentala pa so partnerskima šolama podarili sadiki hrasta.

Na mladih je prihodnost

Učiteljem in dijakom, ki so se 9. maja letos udeležili podpisa nove pogodbe o sodelovanju šol, so se pridružili gostje s koroške in tudi gorenjske strani: predstojnica območne enote Zavoda za šolstvo Republike Slovenije Kranj Doris Kužel, koroški deželni svetnik, odgovoren za kmetijstvo, Martin Gruber, svetnik Koroške kmetijske zbornice Štefan Domej in celovski podžupan koroški Slovenec Lojze Dolinar.

»Mi smo bili v Skupnosti južnokoroških kmetov in v Kmečki izobraževalni skupnosti pobudniki za bolj poglobljeno sodelovanje med Koroško in Slovenijo na kmetijskem področju in tudi na področju šolstva je prišlo do sodelovanja pri raznih projektih, ki sedaj še živijo – in

prav to je najpomembnejše. Takrat, ko se je sodelovanje začelo, čezmejno sodelovanje še ni bilo tako izrazito in tudi dvojezičnost še ni bila tako vidna. Tudi zaradi takratnih predsodkov. Ker so vanj

avstrijski družbi, vendar jih je, še posebno v glavih, prav zaradi takih dogodkov vedno manj. Odprtost je tisto, ki bo našo alpsko-jadransko regijo, ki ji jaz pravim, da je to 'regija mojega srčnega odnosa',

»Pomembno se mi zdi, da bomo sodelovanje med šolami nadaljevali, in zato smo danes sklenili nov dogovor. Naši dijaki namreč vedno raje prihajajo čez mejo meje k vam v Slovenijo, saj spoznavajo novo deželo in njen jezik ter sklepajo nova prijateljstva. Tudi zaradi tega so Karavanke nižje,« je povedala ravnateljica Izobraževalnega centra Ehrental Waltraud Stroj.

vključeni tudi slovensko govoreči dijaki, ki tudi tako ohranjajo in izboljšujejo znanje jezika, sam tako sodelovanje pozdravljam. Mogoče so še izboljšave, tudi na jezikovnem področju, da se na primer v sodelujočih šolah na Koroškem tudi slovensčina vključi v učni program med tuje jezike,« pravi svetnik Koroške kmetijske zbornice in predsednik Skupnosti južnokoroških kmetov Štefan Domej.

»Zame je zelo pomembno že to, da se povezujejo šole in mladina, saj je v tem prihodnost. Danes je dan Evrope in ni bilo lepše priložnosti, da so na današnji dan šole potrdile sodelovanje, kar je znak odprtosti. Prepričan sem, da prav taka dejanja pomagajo pri premagovanju psiholoških barier, ki so še vedno tako v slovenski kot v

še bolj povezano. Kot celovski podžupan načrtujem mestno partnerstvo med Celovcem in Kopro in nato še med Reko in Trstom. Tu se ponujajo nove možnosti sodelovanja na gospodarskem, kulturnem, izobraževalnem in drugih področjih. Posebno sem počaščen, da sem kot profesor na Slovenski gimnaziji sodeloval pri nastajanju sodelovanja med našo gimnazijo in Biotehničnim centrom. Srečevali smo se na najrazličnejših priložnostih, med drugim tudi na pohodu na Triglav, ki se ga nekdanji dijaki še vedno z veseljem spominjajo. Z ravnateljico gospo Andrejo Ahčin imava tako že dolgoletne stike,« je povedal nekdanji profesor na Slovenski gimnaziji v Celovcu in sedanj podžupan mesta Celovec mag. Lojze Dolinar.

Inž. Josef Huber (prvi z leve), Andreja Ahčin in Waltraud Stroj so v imenu Izobraževalnega centra Litzlhof, Srednje šole Biotehniškega centra Naklo iz Strahinja in Izobraževalnega centra Ehrental podpisali dogovor o triletnem podaljšanju sodelovanja. Desno Martin Gruber, koroški deželni svetnik, odgovoren za kmetijstvo. / Foto: Jože Košnjek

vensko govoreči kmetije precej besede, s Kmečko izobraževalno skupnostjo in Slovensko gimnazijo v Celovcu.

Pomembna prelomnica v sodelovanju Biotehniškega centra Naklo s sorodnimi izobraževalnimi ustanovami na avstrijskem Koroškem je bil nastanek »trojčka«, v katerem so bili Srednja šola Biotehniškega centra Naklo iz Strahinja in kmetijska izobraževalna centra Ehrental

renjsko. Kasneje se je v partnerstvo namesto izobraževalnega centra Drauhofen vključil sosed iz Špitala ob Dravi, izobraževalni center Litzlhof.

Na izmenjavah že več kot sto dijakov

Na prvi pogled se zdi zadeva enostavna. Pa še posebno prva leta ni bila. Za oboje je bila dežela gostiteljica nekaj novega, saj mnogi, še

Mladi, čeprav se srečajo prvič, znajo hitro preseči razlike. / Foto: Jože Košnjek

EUROPEADA CELOVEC

Koroška v znamenju nogometnega prvenstva narodnih manjšin

V soboto, 25. junija, bo v Škocjanu ob Klopinskem jezeru in v samostanu v Dobrli vasi odprtje Europeade, evropskega nogometnega prvenstva narodnih manjšin. V desetih koroških krajih bo pod geslom Skupaj enkratni igralo devetnajst moških in štiri ženske ekipe.

Jože Košnjek

Europeada je evropsko prvenstvo v nogometu avtohtonih narodnih manjšin. V središču je sicer festival nogometa, vendar je tekmovanje tudi priložnost za srečevanje predstavnikov manjšin in za njihovo promocijo. Športnike namreč spremljajo tudi navijači in zastopniki manjšinskih organizacij. Prvo Europeado so leta 2008 organizirali Retoromani v Švici, leta 2012 Lužiški Srbi v Budyšinu

Na Europeadi bo sicer v ospredju nogomet, vendar bo dovolj priložnosti tudi za pogovore o položaju evropskih manjšin. Eden takih bo v četrtek, 30. junija, ob 19.30 v prireditvenem centru K3 v Škocjanu ob Klopinskem jezeru.

v Nemčiji in leta 2016 Južni Tirolici v Pustertalu in v Gardertalu v Italiji. Zadnjih dveh se je udeležilo tudi moštvo koroških Slovencev Team Koroška. Bilo je kar uspešno, posebno leta 2016, ko so bili tik pod stopničkami.

Velik dogodek za Koroško

Že ob prvem sodelovanju slovenskih nogometašev iz Koroške na Europeadi se je pojavila za tiste čase precej drzna zamisel, da bi nogometni praznik evropskih avtohtonih narodnih manjšin organizirali na Koroškem. Priprave na kandidaturo so se začele.

»Na Koroškem sta ob sodelovanju Federalistične unije

evropskih narodnosti FUEN z Dunaja prevzela organizacijo Slovenska športna zveza v Celovcu in Narodni svet koroških Slovencev in našla sodelavce v koroški deželni vladi in tudi v Republiki Sloveniji. Kandidatura je bila sprejeta in za organizacijo Europeade leta 2020 je bila izbrana Koroška oziroma Slovenci na Koroškem. Žal je pandemija preprečila izvedbo tekmovanja, saj sta zdravje in varnost vseh sodelujočih na prvem mestu. V do-

financirala obnovo igrišč, na katerih bodo tekme, in občin gostiteljic. Da bi se udeleženci tekmovanja, skupaj jih bo več kot sedemsto, lažje srečevali, bodo vsi nastanjeni v okolici Klopinskega jezera, kar bo tudi prispevek k promociji tega zelo turističnega dela Koroške. Načrtovana so srečanja in kulturne prireditve v gostišču Mochoritsch v Rikarji vasi, na glavnem trgu v Pliberku, v kulturnem domu Danice v Šentprimozu in na stadionu Pod Košuto v Selah. Oglede vseh tekem in prireditev bo brezplačen. Izjemi sta koncert skupine Bališ v soboto, 25. junija, ob 20. uri v samostanu v Dobrli vasi in koncert Dejana Vunjaka v petek, 1. julija, ob 20. uri na stadionu v Selah.

Aleksander Čeferin častni pokrovitelj

Organizatorji Europeade so bili zelo počaščeni, ko je slovenski veleposlanik na Dunaju Aleksander Geržina povabil Marka Loibneggerja in Marka Oražeja na srečanje s predsednikom Evropske nogometne zveze UEFA Aleksandrom Čeferinom. Na pogovoru sta bila tudi predsednik Federalistične unije evropskih narodnosti in poslanec v Evropskem parlamentu Lorant Vincze in podpredsednica koroška Slovenka Angelika Mlinar. Aleksander Čeferinu, ki je po stari mami povezan s Škocjanom ob Klopinskem jezeru, so izročili dres slovenske reprezentance Team Koroška in ga prosili za častno pokroviteljstvo, kar je sprejel. Skrita želja in upanje organizatorjev Europead, tokratne in prihodnjih, je, da bi jih vzela pod svoje okrilje Evropska nogometna zveza.

Slovinci merijo visoko

»Naš cilj je najmanj četrtfinale, potem pa lahko še kaj več, tudi finale. Enkrat smo bili četrti, enkrat pa tretji. Zakaj ne bi bili tokrat doma še boljši,« napoveduje pred začetkom tekmovanja selektor Team Koroška Marjan Velik, nekdanji nogometaš in predsednik Slovenske športne zveze Celovec in urednik slovenskega programa na avstrijski radioteleviziji ORF. »Petindvajset

Marko Loibnegger in Marko Oraže iz Društva Europeada (drugi in tretji z desne) na Dunaju v družbi slovenskega veleposlanika Aleksandra Geržine (drugi z leve), predsednika in podpredsednice FUEN Loranta Vincza in Angelike Mlinar ter Aleksandra Čeferina / Foto: Europeada Celovec

Selektor reprezentance koroških Slovencev Team Koroška Marjan Velik, ki je bil tudi sam odličen nogometaš / Foto: Jože Košnjek

igralcev prihaja iz desetih klubov od Bilčovsa do Podjune. Letrije so iz Slovenskega atletskega kluba iz Celovca, čeprav jih je v preteklosti kar 16 od 25 igralo za ta klub. Imamo izkušeno ekipo, saj je šest članov že igralo na dosedanjih Europeadah, pa tudi izenačeno, saj imamo za vsako igralno mesto dva nogometaša. Tako lahko premagamo tudi na papirju močnejša moštva,« napoveduje Marjan Velik. Za favorite šteje dosedanje trikratne zmagovalce Južne Tirole, gradiščanske Hrvatice in Slovence iz Italije. »Seveda imamo mi prednost. Igramo doma pred domačim

občinstvom. Upam, da nas bo bodrilo,« poudarja selektor Team Koroška. Slovenci bodo igrali v skupini skupaj s Hrvati v Srbiji, Retoromani iz Švice in Romuni iz Romunije. Slovinci iz Italije igrajo v skupini E z Madžari na Slovaškem, Slovaki na Madžarskem in Srbi na Hrvaškem.

Poleg moške zastopa koroške Slovence tudi ženska reprezentanca. Bo ena od štirih sodelujočih. Dekleta bodo eno od tekem igrala tudi na Prevaljah v Sloveniji.

Finale v Celovcu

Europeada, kljub prestavitvi za dve leti bo udeležba

med najboljšimi doslej, bo potekala na desetih koroških igriščih. Finalni tekmi bosta v soboto, 2. julija, v športnem parku Slovenskega atletskega kluba v celovski četrti Welzenegg. Ob 13. uri bo finalna tekma ženskih ekip, ob 16. uri bo moški finale, ob pol sedmih pa podelitev nagrad. Dekleta bodo igrala v eni skupini, fantje pa v petih skupinah, v katerih bo v četrtfinalu igral vsak z vsakim, potem pa bodo tekme na izpadanje. Tekmovanje bo v celoti stalo približno poldrugi milijon evrov. V vsoti so upoštevani tudi stroški nastanitve, ki jih krijejo ekipe same.

Skupaj enkratni/Gemeinsam einzigartig je moto nogometnega prvenstva narodnih manjšin.

/ Foto: Europeada Celovec

RATEŠKA RAZGLEDNICA

Vas, ki ji ni enake

Za Rateče, vas, ki leži med Julijskimi Alpami in Karavankami, so značilne mrzle in hude zime, a je to tudi ena od vasi z največ sončnimi dnevi v letu. V preteklosti so bile Rateče precej povezane s Koroško, od tod tudi značilno rateško narečje, ki se zelo razlikuje od narečja v drugih krajih Zgornjesavske doline ...

Suzana P. Kovačič

Da je lepo živeti v Ratečah, opiše domačinka in članica Turističnega društva (TD) Rateče - Planica Tina Brlogar. Kot pravi, pogledi iz vasi sežejo na Ponce, Mojstrovke, Ciprnik, vse do Montaža na italijanski strani in Špika v Zgornjesavski dolini. Iz Rateč seže pogled tudi v dolino Planice, iz nasprotni smeri pa vse do tromеje s Pečjo (1509 m n. m.), od koder se pogled usmeri v Ziljsko in Kanalsko dolino. Vas leži dva tisoč višinskih metrov nižje od Triglava, najvišje slovenske gore. Rateče so bogata vas tako po naravnih danostih kot kulturno in etnološko. Do danes sta ohranjena rateško narečje in rateška noša, ki

Panoramski pogled na Rateče, zelo lepo urejeno vas, kjer gre pohvala domačinom, ki z gledno skrbijo za urejenost tako hiš oz. fasad kot tudi za ocvetličenje. / Foto: Nik Bertonec

jo imajo domačini ohranjeno pri skoraj vsaki hiši. »Enkrat letno, 15. avgusta, na veliki šmaren, priredimo Vaški dan, ko se domačini oblečemo v te noše in jih pokažemo obiskovalcem.« Ohranjeni so še drugi običaji, kot je gonja živine na pašo, temu rečejo po domače čreda, je pojasnila sogovornica. »Živali se zjutraj pred sedmo ženejo na bližnji pašnik nad vasjo, proti večeru pa se vračajo domov. Krave same vedo, kdaj in kje morajo zaviti domov.« Ohranjeni so običaji miklavževanja in koledovanja, svetih treh kraljev. Tudi hišna imena so del dediščine, popis hišnih imen pa je izvedla Razvojna agencija Zgornje Gorenjske v sklopu evropskega projekta.

Rateški rokopis

»V Ratečah so domnevno v cerkvi sv. Tomaža našli Rateški rokopis, ki je nastal okoli leta 1380 in naj bi ga napisal nemški duhovnik. Danes ga hranijo v Celovškem deželnem muzeju. Obsega troje molitev: očenaš, apostolsko vero in zdravamarijo. Prvi dve sta prepis veliko starejših predlog, ki segajo na začetek 9. stoletja, tako da njuna starost ni manjša od besedil v Brižinskih spomenikih. Molitev k Mariji je mlajša, saj je v latinščini nastala šele po letu 1000. Jezik rokopisa je gorenjščina s sledovi koroških in dolenskih narečij, kar si razlagajo s tem, da so živeli v Ratečah tudi priseljenci iz drugih slovenskih dežel,« je še eno zanimivost orisala Tina Brlogar. Trg

VAŠ NOVI NAJLJUBŠI KULINARIČNI ODDIH

V TERMAH 3000
V PREKMURJU

PREKMURJE – DEŽELA KULINARIČNIH PRESEŽKOV

Prekmurje, brezčasna pokrajina na severovzhodu Slovenije, skriva nešteto zgodb, med njimi tudi take, ki bodo navdušile kulinarčne zanesenjake. V Termah 3000 – Moravske Toplice, ki so del največje slovenske turistične skupine Sava Hotels & Resort, za vaše brbončice skrbita prekmurska chefa, ki več kot 50 receptov, po katerih so kuhale že naše babice, pripravljata iz svežih in lokalnih sestavin. Pravim gurmanskim navdušencem priporočamo paket »Mura Gourmet«, v okviru katerega lahko uživate v kulinarčnih posebnostih v okolici in okusite tudi gurmansko ponudbo lokalnih domačij in gostiln, kot so Šunkarna Kodila, Vinska klet Marof in Gostilna Rajh. Kulinarčno razvajanje lahko nadaljujete na številnih turističnih kmetijah, ki vas spremljajo po raznolikih poteh, med odkrivanjem okolice na kolesu ali peš.

Paket »Mura Gourmet« ponujajo v elegantnem 5-zvezdičnem Hotelu Livada Prestige in simpatičnih hiškah v Prekmurski vasi Ajda, ki so jih navdahnile prekmurske cimprače.

V Šunkarni Kodila boste uživali v degustacijskem narezku šunk in delikates iz Prekmurja - Premium, z veseljem pa vam predstavijo tudi zorilnice z slamnato streho, kjer zorijo prekmurske šunke.

KULINARIČNI PAKET MURA GOURMET

Terme 3000 – Moravske Toplice

Hotel Livada Prestige★★★★★
od 243 € na osebo za 2 noči

Prekmurska vas Ajda★★★★
od 195 € na osebo za 2 noči

Kulinarčno doživetje Mura Gourmet: ogled Šunkarne Kodila z degustacijo, ogled Vinske kleti Marof s pokušnjo vin, kulinarčno doživetje v Restavraciji Rajh.

Paket vključuje: 2 nočitvi v izbrani nastanitvi, bogat samopostrežni zajtrk s sezonskimi živili iz lokalnega okolja in lokalnimi jedmi, neomejeno kopanje v termalnih bazenih + kulinarčno doživetje Mura Gourmet.

02 512 22 00 | info.shr@sava.si | www.sava-hotels-resorts.com

V Ratečah in okolici je veliko možnosti za aktivno preživljanje prostega časa v vseh letnih časih. / Foto: Nik Bertoneclj

je središče vasi, na njem se odvijajo tudi razni dogodki. »Pred leti je bil obnovljen in domačini smo zadovoljni, da je del trga tudi vodnjak, ker je bil vodnjak v Ratečah postavljen že večkrat, pa je bil zaradi raznih interesov tudi odstranjen.«

V TD Rateče - Planica so v zadnjih letih deloma že popisali rateško narečje in tudi rateško kulinariko. »V sklopu projekta Alpfoodway smo v sodelovanju z Razvojno agencijo Zgornje Gorenjske izvedli projekt popisa rateške kuhinje, izvajali smo delavnice, na katerih so sodelovali domačini. Pogovarjali smo se o surovinah in jedeh, ki so jih ljudje uporabljali in jedli čez leto, ob praznikih, posebnih priložnostih. V sklopu projekta smo izvedli tudi kulinarčne delavnice z namenom prenosa znanj na mlajše rodove in v sodelovanju z lokalnimi gostinci sestavili Rateški meni, kot zaključek projekta pa izdali knjižico Rateška košta.« Z domačim vrtcem sodelujejo v projektu Prvi koraki v turizmu, kjer otroke seznanjajo z osnovami turizma, posebnostmi kraja, ohranjanjem narave, običajem ... »Domačini danes živijo pretežno od turizma, veliko se jih ukvarja s sobodajalstvom, nekateri z gostinstvom, začetki turistične dejavnosti pa segajo pred leto 1930.«

Vaški trg z vodnjakom / Foto: Nik Bertoneclj

priređimo pogostitev za obiskovalce, vedno pa se glede poteka prireditve dogovorimo skupaj.«

Kopali led in kocke pošiljali z vlaki

Ratečani so navajeni na mrzle zime in obilico snega, res pa je, da imajo s tem tudi veliko dela in posledično stroškov. »Kurilna sezona pri nas poteka od oktobra do maja. Veliko domačinov kuri še na trda goriva, zato imamo poleti veliko dela s pravo drvo. Ljudje so po večini lastniki gozdov, zato se poleti začne delo v gozdu s posekom, potem se do jeseni drva napravi in zloži v skladownice doma.« Komunalno podjetje jim očisti javne ceste in poti, a so tudi sami vajeni poprijeti za lopate, ko zapade sneg. Vremenska postaja se je do pred nekaj leti popisovala ročno, danes to poteka avtomatsko, zadnja vremenarka pa je bila domačinka Tatjana Petrič. Še danes domačini Ratečam pravijo kranjska Sibirija, nekoč jih je tako pomenoval pisatelj Josip Lavtižar. In še ena zanimivost, ki jo je predstavila Tina Brlogar: »V preteklosti so v presihajočem jezeru Ledine pod Ratečami kopali led in kocke pošiljali z vlaki v Ljubljano za razne hladilnice ...«

Rateče domačinom in obiskovalcem nudijo veliko možnosti za aktivno preživljanje prostega časa v vseh letnih časih, kot so kolesarjenje, pohodništvo, gornišтво, rolanje, tek na smučeh, turno smučanje, plezanje ... Le kdo ne pozna Nordijskega centra Planica s polno doživetji in svetovno znanih planiških skokov ter poletov v dolini pod Poncami? Od prve smučarskotekaške tekme v Planici pa je februarja letos minilo sto let. Stoletnico letos praznuje tudi Nordijsko društvo Rateče - Planica, prihodnje leto pa bo v teh krajih verjetno eden največjih športnih dogodkov v zgodovini samostojne Slovenije, svetovno nordijsko prvenstvo.

Mirna narava, aktivna doživetja

Preddvor, skriti biser v objemu mogočnega Storžiča, vabi s svojo pestro ponudbo: od glampinga, penzionov, hišk, apartmajev do turističnih kmetij, uživajte v skoku s padalom v tandemu, kolesarjenju, pohodništvu, ribolovu, vodenju po Preddvoru, ogledu čarobnega gradu Dvor, sprehodih po tematskih poteh (Gamsova pot, Stara tovarna pot, Jakobova pot – Preddvorska veja, Skrivnost preddvorskih štorkelej), v odlični kulinarčni ponudbi ter unikatnem doživetju Zvočne razglednice Preddvora. Mirna narava, aktivna doživetja, to je Preddvor!

TIC: 040 60 60 91 | E-naslov: info@visitpreddvor.si
www.visitpreddvor.si

MEŽAKLA

Planota, ki še zmeraj skriva koščke meteorita

Mežakla je čudežna planota, za katero se na prvi pogled zdi, da je zgolj tisti hrib, ki »jesenicam krade sonce«. A v resnici skriva številne zanimivosti, tudi še neodkrita koščka meteorita, ki je leta 2009 padel prav na Mežaklo.

Urška Peternel

»Ko sprašuješ planince, ali so že bili na Mežakli, ima večina odgovorov skupni imenovalec: 'Saj to sploh ni gora, tudi hrib ni, a je to kakšen vrh, le po kaj bi hodil tja gor?' Tudi nobene go-

»mestu krade sonce«. A Brišar je prepričan: »Če si planinec, zaljubljen v brezpotja, če imaš rad neuhajene steze, pota, kjer le sem in tja nalletiš na kakšno oznako, strelske jarke iz prve svetovne vojne, petje ruševca, trop radodivnih gamsov, avrikelj v šo-

izšel pri Planinskem vestniku. V njem med drugim piše, da na Mežaklo lahko pride mo prav z vseh štirih strani neba. Še najbolj znana in označena pa tudi najbolj uhojena je pot z zahoda, s ceste med Mojstrano in Radovno. V vodniku – avtor mu sicer pravi vodniček – so opisane vse poti, dodani so zemljevidi in fotografije ter celo predlogi za kolesarjenje okrog Mežakle in po Mežakli (»Mežakla s kolesom ni mačji kašelj. Katero koli varianto že uberemo, nas čaka 18 km vzpona in skoraj 1000 metrov višinske razlike,« pravi Brišar).

Starejši ljudje Mežakli še vedno pravijo Možakla.

stilne ni tam zgoraj, zato gredo nekateri raje petkrat na teden na Šmarno goro, do Valvazorja ali na Kriško goro ...« Tako pravi Lado Brišar, Jeseničan, fotograf in zalju-

pih, zapuščene rovtve, če rad posediš na samotnih, samotvojih razglediščih na Karavanke in Julijce, potem pojdi na Mežaklo. «A kako in po kateri poti? Cel marsikateri

Meteorit, ki je padel na Mežaklo

Da je Mežakla skrita lepota, ki jo tako domačini kot obiskovalci premalo poznajo, v zadnjem obdobju ugotavljajo tudi na Občini Jesenice oziroma Razvojni agenciji Zgornje Gorenjske. Tako so pred nekaj leti z željo po večji promociji zasnovali tematsko pot Potep po Mežakli; k temu je prispeval tudi edinstven dogodek, na Mežaklo je namreč padel »kamen iz vesolja« – meteorit, ki je dobil ime Jesenice.

Bilo je 9. aprila 2009 ob treh zjutraj, ko je nekatere prebivalce avstrijske Koroške in Zgornjesavske doline predramilo strašljivo bobnenje. Gasilci, ki so ob tej

Lado Brišar z vodnikom po Mežakli / Foto: Nik Bertonec

zgodnji uri dežurali nad Jesenicami, so na nebu opazili svetlo sled, ki se je pojavila nad Karavankami in se izgubila nad Mežaklo ... Sedemnajstega maja je Jožef Pretnar, domačin iz Spodnjih Gorij, med vzpenjanjem na Planski vrh na Mežakli nenkrat zagledal kamen, ki je bil drugačen od drugih. Rekel si je: »To je meteorit!« Okoli njega je bilo še več enakih kosov, Pretnar je vzel trinajst največjih ... Konec avgusta je še en kos istega meteorita našel Danijel Repe ... Tako je opisan padec in najdba meteorita v knjigi Evolucija Zemlje in geološke značilnosti Slovenije. Meteorit, ki

je dobil ime Jesenice, so po zaključenih raziskavah, ki so potrdile, da gre za 4,6 milijarde let star hondrit, shranili v Prirodoslovnem muzeju Slovenije v Ljubljani.

Geolog Bojan Ambrožič je ob najdbi meteorita dejal, da se po izračunih astrofizikov na Mežakli skriva še naj-

pohodniški poti po Mežakli, ki se začne na Kočni in konča v Podmežakli, postavili vstopni tabli z informacijami o poti, pot pa opremili z usmerjevalnimi tablicami in informacijskimi tablam. Te stojijo na šestih točkah, ki so največje zanimivosti Mežakle: na skalnem osamelcu Poljan-

Na mestu na Planskem vrhu na Mežakli, kamor je padel meteorit, so postavili tablo. / Foto: Stane Arh

bljenec v Mežaklo, to posebno planoto nad Jesenicami, znano predvsem po tem, da

domačin ne ve tega; tudi zato je Lado Brišar pred leti pripravil vodnik po Mežakli, ki je

Na Mežakli sta tudi dva bivaka, prvi je na Jerebikovcu, drugi pa na severni strani nad Podmežaklo. Oba je postavil znani jeseniški posebnež Alojzij Žakelj. »Posebej priporočam tistega na Jerebikovcu. Če čutiš, da se moraš pogovoriti sam s seboj, pojdi pod večer tja gor, kot na odru bodo vse gorske, dolinske in nebesne kulise, postavljene na pravem mestu. Če kje, boš tam prišel stvari do dna ...« pravi Lado Brišar.

manj trikrat toliko koščkov meteorita, kot so jih doslej našli. »Težava je le v tem, da jih bo zelo težko najti, saj gre za zelo majhne koščke, ki so skriti pod listjem, v zemlji. Verjetno se skrivajo v težje dostopnem delu, pod pečini. Iskal sem jih tudi sam, a žal brez uspeha.«

Informacijske table

Ker gre za izjemen dogodek in najdbo, so na Občini Jesenice mesto padca označili s tablo, prav tako so na

ska Baba, na planini Obranca, pri Snežni jami, pri naravnem mostu, partizanski bolnišnici in na Zakopih. Prav tako so uredili razgledno ploščad na razgledišču Špica, od koder so Jesenice kot na dlani, lepi razgledi pa so tudi na Karavanke, vse od Kepe do Stola, ter do Kamniško-Savinjskih Alp in Storžiča.

Izdelali so tudi promocijsko zgibančko Potep po Mežakli, v kateri so pot in vse zanimivosti ob njej še podrobneje opisane.

Čudovita planota Mežakla / Foto: Gregor Vidmar

KOROŠKA POJE

Žubori, žebra pesem koroška

Februarja leta 1972 je bil organiziran koncert v spomin na prvo obletnico smrti duhovnika, glasbenika, pevovodje in zbiralca ljudskih pesmi Franceta Cigana. To je bil začetek največje in najbolj znane pevske prireditve Koroška poje, ki je letos stara pol stoletja.

Jože Košnjek

Februarja leta 1971 je v Ljubljani umrl France Cigan, duhovnik in vzgojitelj mladih koroških Slovencev, profesor glasbe in zborovodja, tudi na Slovenski gimnaziji v Celovcu, skladatelj in zbiratelj ljudskih pesmi. Med pogrebci na ljubljanskih Žalah je bil tudi mladi in kasneje dolgoletni tajnik Krščanske kulturne zveze iz Celovca Nužej Tolmaier. Ko je spuščal na v jamo položeno krsto rdeč na-

in 27. februarja leta 1972, leto po Ciganovi smrti, je bila v celovškem Domu glasbe akademija, na kateri so se poleg pokojnega Franceta Cigana spomnili tudi 70-letnice Milke Hartman. Pel je Mešani pevski zbor Jakob Petelin Gallus pod taktirko danes že pokojnega Jožka Kovačiča. Tako se je rodil tradicionalni koncert Koroška poje, velika pevska uspešnica slovenskega obraza avstrijske Koroške, ki udejanja vodilno misel koroških Slovencev o svojem

na srca, zmaguj!« je o koncertih zapisal pokojni Franc Sušnik, literat, knjižničar in pedagog z Raven na Koroškem. Tako Koroška poje že pol stoletja.

Do leta 1978 tradicionalni spomladanski, Korošci rečejo »vigredni« koncerti v celovškem Domu glasbe niso imeli posebnega imena. Konec februarja leta 1978 je koncert prvič potekal pod imenom Koroška poje. Z njim so počastili 70. obletnico ustanovitve Slovenske krščansko-socialne zveze za Koroško.

Pesem 266 zborov

Do leta 2021 je potekal koncert v veliki dvorani Doma glasbe v Celovcu. Tega leta pa so morali organizatorji prvič koncert odpovedati, vendar je Koroška vseeno pela – po spletu. V Kulturni dom v Pliberku so povabili pevce in glasbenike, ki kot solisti nastopajo doma in na tujem. Nastal je čudovit venec pesmi, ki so jih napisali ali iz zakladnice ljudske pesmi potegnili Anton Nagel, Josip Ipavec in France Cigan. Koncert so posneli in je dostopen na spletu.

Za letos je bil načrtovan jubilejni »koncert nad koncerti«, vendar ga je epidemija preprečila. Ni pa ustavila sodelavcev Krščanske kulturne zveze, ki so pripravili dokumentarni film in izdali zbornik, v katerem so nekdanji in sedanjí snovalci koncertov zapisali svoja razmišljanja in spomine. Trajno vrednost ima pregled vseh koncertov, nastopajočih in zborovodij. Za vsak koncert posebej. Podatki so osupljivi. V petdesetih letih je na odru Doma glasbe v Celovcu na revijah Koroška poje nastopilo 266 zborov, pevskih in instrumentalnih skupin, solistov in instrumentalistov. Med njimi najdemo tudi gorenjske zборе in skupine: Akademski pevski zbor France Prešeren iz Kranja, ki je nastopil leta 1988, Harmonikarski orkester iz Mengša leta 2015, Komorni zbor De profundis iz Kranja leta 2003, Kvartet Jutro z Jezerskega leta 2007, Mešani pevski zbor Koledva iz Kroppe leta 1996 in Moški pevski zbor Stane Žagar iz Kroppe leta 1984 in ženska zasedba Koledva iz Kroppe leta 2020.

Dolg je seznam zborovodij, ki so sodelovali na revijah

Na reviji leta 2017 so združeni koroški pevski zbori in glasbeniki peli in igrali pod vodstvom Romana Verdela. / Foto: Jože Košnjek

Iz svoje izkušnje lahko povem, da izžareva velika dvorana Doma glasbe v Celovcu, ko jo do zadnjega sedeža napolni koncert Koroška poje, posebno energijo, vznesenost, ponos in milino slovenske koroške pesmi. Vsakoletni koncert je ena od najlepših postaj mojih koroških poti! Prepričan sem, da ta občutja delim z vsemi, ki so se ga udeležili – in se vrnili.

gelj, se je zaobljubil, da se bo pokojnika Krščanska kulturna zveza vsako leto spomnila s koncertom. Za svojo idejo je navdušil takratna predsednika in podpredsednika Krščanske kulturne zveze Lovra Kaslja in Janka Zerzerja

narodnem preživetju: Dokler bomo peli, bomo živeli. Pa tudi Slovencev, živečih v drugih deželah sveta. Koroška poje je segla čez mejo in vsa leta vabi v goste pevce iz Slovenije in Italije. »Žubori, žebraj, pesem koroška, trkaj

Leta 1972, ob prvi obletnici smrti Franceta Cigana (na sliki), rojenega leta 1908 v Črenšovcih v Prekmurju, so organizirali spominski koncert, ki je prerasel v koncert Koroška poje. / Foto: Wikipedija

Neumorni pevec, pedagog in muzikant Jožko Kovačič, ki je desetletja živel za Koroško in njeno pesem / Foto: Jože Košnjek

Koroška poje. Bil jih je kar 168! Med njimi so tudi Gorenci – dr. Mirko Cuderman, Matevž Fabijan, Egi Gašperšič, Primož Kerštajn, Branka Potočnik Krajnik, Francika Šenk in Angela Tomanič. Seveda pa so imeli vseh petdeset let glavno besedo domači koroški zborovodje in skladatelji. Nekateri od so dejavni še danes, na primer Roman Verdel, Edi Oražar in Stanko Polzer, zgodovino pojoče Koroške pa so ustvarjali tudi Lajko Milisavljevič, Pauli Stern, Aleks Šuster, Bertelj Logar, Hanzi Kežar, Zdravko Klajšček, Tone Ivartnik, Franci Čertov in še mnogi. Na častnem

mestu pa so žal že pokojni Jože Ropitz (1936–2020), Jožko Kovačič (1946–2020), oblikovalec programov pevske revije, glasbeni pedagog, skladatelj, glasbenik in zbiratelj ljudskih pesmi, za katerega je bil oder drugi dom, in Hanzi Gabrijel (1940–2021), vzornik koroških tamburašev in sodelavec Državne opere na Dunaju in Dunajskega gledališča. Na prazniku koroške slovenske pesmi sta sodelovala Bernarda Fink - Inzko in njen brat Marko Fink in še leta nazaj Zlata Ognjanovič, Jurij Reja in Edvard Sršen.

Zgodovina Koncertov Koroška poje je splet večinoma

prijetnih, pa tudi manj prijetnih trenutkov. Nužej Tolmaier, dolgoletni tajnik Krščanske kulturne zveze, se spominja enega od njih. Leta 1981, od deseti obletnici smrti Franceta Cigana, so povabili v Celovec tudi Akademski pevski zbor Tone Tomšič iz Ljubljane, pa je tedanja slovenska politika nastop prepredila. Cigan naj bi bil kot belogardist nasprotnik narodnoosvobodilnega boja. Vendar je prav Cigan, poudarja Nužej Tolmaier, prvi začel sodelovati s tem ljubljanskim zborom in leta 1966 organiziral njegov koncert v Celovcu. Tomšičev zbor je je na Ciganovem pogrebu v Ljubljani zapel pesem Lipa zelenela je ... Takrat to za nikogar ni bilo moteče.

Na koncertih tudi predsedniki, škofje ...

Dva koncerta nista bila enaka. Vsak je imel svoje težišče. Leta 1986 je bila tema pesem v Avstriji živečih narodnih skupnosti. Častno predsedstvo so prevzeli deželni glavarji Koroške, Gradiščanske in Dunaja. Leta 1981 je bil na koncertu predsednik Republike Avstrije Rudolf Kirchschläger, leta 2017 pa predsednik Republike Slovenije Borut Pahor. Na koncerte so, poleg oboževalcev koroške pesmi, prihajali slovenski politiki, predvsem ministri oziroma ministrice za Slovence v zamejstvu in po svetu. Vsako leto so bili v dvorani najvišji predstavniki katoliške cerkve na Koroškem in v Sloveniji.

PASTIRKOVA DOMAČIJA

Dom v objemu gozdov in gora

Pastirkova ali tudi Pasterkova domačija v Beli pri Železni Kapli je s 1142 metri nadmorske višine druga najvišje ležeča domačija v občini Železna Kapla - Bela. Na njej se je in se še vedno govori slovensko.

Jože Košnjek

Po dolinah in vrhovih v grahah, ki se stekajo v Železno Kaplo (Eisenkappel) in Belo (Vellach), so posejane številne domačije. Nekatere samevajo zapuščene, saj so stanovalci pomrli ali so se preselili v dolino, mnoge pa ostajajo žive. Za nekatere sem zgolj slišal ali o njih bral, nekatere pa sem osebno obiskal. Ena takih je Pasterkova ali Pastirkova kmetija 1142 metrov visoko nad dolino Bele, na levem bregu potoka, z enkratnim pogledom na Karniške in Savinjske Alpe in s Pristovškim Storžičem, Kortami in Obirskim v ozadju. Kar nekaj let me je mikalo, da bi obiskal to drugo najvišje ležečo kmetijo v kapelski občini – višja je le Lesnikova domačija pri Pavličevem sedlu – in pred nekaj leti, ko sem bil na Kmečkem prazniku v

za kmetovanje, o slovenskem posojilništvu in združništvu in o trudu za ohranitev slovenskega jezika. Sredi maja sem Pastirkove znova obiskal in bil deležen nadvse prijaznega sprejema.

Iz Lobnika k Pastirku

Nekaj kilometrov pred Železno Kaplo, če prihajamo z Jezerskega vrha, je na levi strani ceste mostič čez potok Belo, kjer se začne dobro vzdrževana makadamska cesta vzpenjati proti Pastirkovi domačiji, zanesljivo stari več sto let. Koliko natančno, še nihče ni raziskoval. V preteklem stoletju je bil hišni priimek Rapold. Zadnja s tem priimkom sta bila Andrej Rapold, ki je umrl leta 1990, in njegova žena Neža z dekliškim priimkom Karničar z Obirskega. Umrla je leta 2010. Oba sta bila zavedna Slovenca, ki sta ime-

Lobnika nad Železno Kaplo. Pasterk je tako postal Pastirkov »ta mladi«. Mama Marija, rojena leta 1944, je ostala doma na kmetiji, oče Franc, rojen leta 1939, pa je bil zaposlen v elektro podjetju. Rodili so se ima štiri otroke: hčerke Andreja, Marjanca in Zalika ter sin Danijel, ki je leta 2000 kot »gospodar in hlapec« – tako poreče sam – prevzel 125 hektarov veliko visokogorsko kmetijo: 15 hektarov je travnikov in pašnikov, 110 hektarov pa gozda ali »goše« po domače. Gozda je toliko, da imajo lahko Pastirkovi svoje lovišče, kar omogočata koroška oziroma avstrijska zakonodaja.

Kmet, lovec in pevec

Pastirkov gospodar Danijel je zanimiv, priazen in zgovoren človek. Ljudje, ki ga poznajo, vedo povedati, da se je že v otroštvu odločil, da bo kmet. Ko sem ga vprašal, kdo je njihov najbližji sosed, je odgovoril, da so to Kordeževi oziroma Župancevi tri kilometre oddaljeni od njih! Mi, ki živimo v dolini, in imamo vse pred nosom, si to težje predstavljamo. Povedal je, da hodijo k maši v deset kilometrov oddaljeno Železno Kaplo, kjer so tudi najbližje trgovine. Vodovodno zajetje pa imajo svoje.

»Naša kmetija je strnjena. Travniki in gozdovi se držijo skupaj. V hlevu imamo 12 govedi, ki so čez leto na paši, pozimi pa v hlevu. Krav mlekarič nimamo, ampak le dojlje za vzrejo telet. Travnike in pašnike kosimo, manj strme običajno s traktorjem, strmeješe pa s posebnimi, za tak teren prirejenimi stroji. Že iz devetdesetih let preteklega stoletja imamo dovoljenje, da lahko govedo koljemo in prodajamo doma. Imamo urejeno klavnico in predelovalnico za meso. O zakolu obvestimo veterinarja, ki preveri kakovost in neoporečnost mesa in ga uradno žigosa. Cene za domače meso so večinoma ugodne. V nekaterih delih Koroške so celo višje. Taka rešitev se mi zdi dobra tako za rejca kot za živali, za katere so dolgi prevozi škodljivi,« je povedal Danijel, ki se je izobraževal na kmetijski šoli in je zagovornik sodelovanja kmetov na območju doline Bele.

Gozd in les sta pomemben vir dohodka Pastirkove kmetije. Danijel poseka letno od petsto do šeststo kubičnih metrov hlodovine, ki

Pastirkovi: oče Franc, mama Marija in sin Danijel / Foto: Jože Košnjek

se prodaja za dober denar. Les slabše kakovosti gre za celulozo in druge namene. Veliko dela sam. »Rad sem v 'goši',« pravi. Pomaga si s stroji. Tudi grejejo se z domačim lesom – s sekanci. Les iz slovenskih gozdov, ki ga vozijo na Koroško, ne vpliva na prodajo domačega lesa. Promet pa ni le enosmeren, saj tudi Slovenci kupujejo koroški les, je povedal Danijel.

Prav nenavadno bi bilo, če med klepetom za kuhinjsko mizo beseda ne bi zašla k lovu. Vežo in prostorno v kmečkem slogu opremljeno »hišo« krasijo številne lovvske trofeje. Pri Pastirku je lov doma in Danijel, ki je na lovu pogosto spremljal očeta in starega očeta, nadaljuje to tradicijo predvsem v svojem lovišču oziroma »jagi«, občasno pa, če ga povabijo, po-

seveda z dovoljenjem lastnika,« je povedal Danijel. Na območju Bele so že opazili sledi medveda in tudi medvedke z mladiči, pred volkom pa imajo za zdaj še mir.

Trdno na slovenski strani

Rodovom Pastirkov in Pasterkov je bilo in je še slovenstvo srčna zadeva. Takšni so bili Rapoldovi in Karničarjevi z Obirskega in takšni so ostali Pasterkovi. Mama Marija in oče Franc sta svoje otroke vzgojila v slovenskem duhu in tudi njuni vnuki nadaljujejo to izročilo. Za očetom Francem sta težka otroštvo in mladost. Ker so bili Pasterkovi z Lobnika kot zavedni Slovenci na protinacistični strani, so bili leta 1944 izseljeni v nemško taborišče. Franc je bil takrat star pet let. Marsikaj mu je ušlo iz spomina. Še najmanj vsakodnevni pogled na bližnji potok in na račke, ki so plavale v njem. Njegova strica sta bila znani koroški partizan in narodni heroj Franc Pasterk-Lenart, ki je kot komandant 1. Koroškega bataljona leta 1943 padel pri Mežici, in gospodar kmetije Jurij Pasterk, ki je bil 29. aprila leta 1943 skupaj z 12 koroškimi Slovenci obglavljen na Dunaju. Oče Franc je bil dejaven predvsem v Slovenskem kulturnem društvu Zarja v Železni Kapli, sin Danijel pa je bil odbornik Enotne liste v občinskem svetu Železne Kaple in pevec v kapelskem cerkvenem zboru, v zboru društva Zarje in v domačem Lovskem pevskem zboru. Zadnja leta je kulturo in politiko odložil na stran.

Skrb za starše in za dom nad dolino Bele pod Pristovškim Storžičem je postavil na prvo mesto!

Bela (Vellach) je bila nekdaj samostojna občina s pretežno slovensko govorečim prebivalstvom, ločena od Železne Kaple, v kateri so prevladovali nemško govoreči. Prvi župan belske občine je bil Anton Mubi. Njegov oče je bil Franc Mubi iz Tupalič v predvorski občini, ki je ob glavni cesti z Jezerskega do Kaple v Beli zgradil hišo in gospodarsko poslopje, po domače pri Skalarju.

Kapli, se je to zgodilo. K Pastirkovim pa sem želel tudi zato, ker sta stara gospodarja, pisala sta se Rapold, občasno prihajala k Majerčku v Bašelj. Tam sem tudi prvič slišal za to zavedno slovensko domačijo in marsikaj zanimivega tudi o tedanjem življenju na Koroškem: o pogojih

la znanca tudi na gorenjski strani, na primer pri Suhadolniku v Kokri. Oče Andrej je bil med vodilnimi organizatorji slovenskega združništva in posojilništva v Železni Kapli.

Leta 1970 se je z Nežino in Andrejevo hčerko Marijo poročil Franc Pasterk iz

Stroške vzdrževanja ceste si delita lastnik in dežela Koroška / Foto: Jože Košnjek

Pastirkova domačija 1142 metrov visoko nad dolino Bele pod Pristovškim Storžičem

/ Foto: Jože Košnjek

Ker je Pastirkova domačija na sončni legi, so pred tremi leti na eno od treh namestili sončne kolektorje.

Začuden sem bil, kako vzorno je vzdrževana skoraj tri kilometre dolga cesta do Pastirka. Povedali so mi, da na Koroškem redno vsaj tri leta popravijo ceste do najvišje ležečih gorskih kmetij. Tretjino stroškov krije lastnik kmetije, dve tretjini pa dežela, ki tudi poskrbi za brezplačno nujno popravilo v primerih hujših poškodb. Za zimsko pluzenje pa skrbi Pastirkovi sami.

skuša lovsko srečo tudi v drugih loviščih. Kakšna pravila mora na Koroškem spoštovati imetnik lovišča in z njim povezane lovvske pravice.

»Vsako leto mora lastnik lovišča pripraviti lovski načrt, ki ga odobri okrajni lovski mojster. Da bi si olajšali delo, smo se na območju Bele lastniki lovišč dogovorili za skupni načrt odstrela za srnjad in gamsa, ki obsega nad tri tisoč hektarov gozda. Vsak lastnik lahko svobodno, skladno z načrtom, sam lovi v svojem lovišču in obdrži plen, lahko pa tudi drugi,